

од М. С. Милојевића

НАШИ МАНАСТИРИ И КАЛУЂЕРСТВО

на Свете Тројице 1881. год.

Београд

Штампарија код "Св. Саве"
Кнез Михаилова број 4

1881.

репринт издање
Издавачко-књижарског предузећа
"Никола Пашић", Београд

1997.

САДРЖАЈ

НАПОМЕНА: Текст у књизи је неизмењен само сам ја
ради сналажења убацио наслове и места на којима се
нешто набраја сортирао по бројевима ради прегледности.

- Срби борци против идолопоклоника, мухамеданаца, јеретика, безбожника Бугара и осталих
- Српске епискупије под Будимиром Дрванићем 675. године
- Епискупије св. Саве
- Прва српска света гора,
- Манастири прве српске свете горе

- Митрополије које је Милутин затекао
- Митрополије које је основао краљ Драгутин
- Света Гора,
- Света Гора и њени манастири
- Митрополије које је Милутин основао
- Света Гора српска
- Српске државице настале распадом Душановог царства
- Српска света (црна) гора
- Црна или света Гора српска
- Области које је Немања ослободио
- Цепане Пећске Српске Патријаршије
- Распоред Срба по Порфирогениту
- Попис знатнијих и познатијих манастира српских
- У делу Србије под Бугарском
- У Србији под Турцима, или Правој (старијој) Србији.
- Манастири српски у Србији под Аустро-Угарском:
- Манастири српски у кнежевини Црној Гори
- Православни српски манастири у кнежевини Србији
- Поговор

У ПАМЕТ СЕНИ

СТЕВАНА М. МИЛОЈЕВИЋА

БИВШЕГ СВЕШТЕНИКА ЦРНОБАРСКОГ,

У СРЕЗУ МАЧВАНСКОМ ОКР. ШАБАЧКОМ

ПРЕМИНУЛОГ 1849. ГОД.

НАШИ МАНАСТИРИ
И
КАЛУЋЕРСТВО

Од неког доба непрестано се потрза у нашим новинама, особито тако званом "преко", па још и у нашим овде скупштинама, час нарочито, а час опет и као мимогред, питање о нашем калуђерству, манастирима, а нарочито манастирским имањима, те је у последњој, одвећ плодотворној, свакојаким и свевазможним закључцима и озакоњењима, скупштини донесен и закључак:

да се наши манастири смање, сведу на некакве "историјске манастире", у самој ствари и управо униште, а калуђерски ред са свим изтраје и изживи у нашој народности.

Ја се не ћу овде упуштати у то, са чега је све то тако, да ли са мржње према реду калуђерском, или са љубави и жудње, према имањима манастирским, и ако држим, да је са овог последњег, ипак остављам то питање са свим нерешено, нека га решавају други, који имају више воље, моћи и времена; мени је оно са свим све једно, било да се реши на основици првој или другој, јер је код мене зло, зло, па ма на каквој основици оно било и ма са чега се развијало. Од кад је код нас уставност, од кад је дата власт законодавна у руке нашем народу у кнежевини, од то доба ничу и угињавају закони, параграфи, измене, допуне и т.д. онако исто брзо и бујно, као што је нарав наша нестална, лаковерна, превртљива и т.д., да ћемо се ми, или бар најближи наши потомци, наши синови, једног лепог јутра обрести у самим законима, параграфима, изменама, допунама и т. д., да не ћемо моћи ништа више радити и урадити за свога живота, но само читати и учити те законе, измене, допуне и т.д.

Па као што се све то доноси, врло често и онако што но наш народ каже на "ала ху" тако се и не обраћа никаква пажња, при доношају истих, ни на земљиште, ни поднебље, ни на народ, ни његову нарав, ни потребе, ни корисност и т.д., онога за кога се то доноси; те с тога се често хоће, и држи се, да се могу управо срашћени и саставни делови органског бића нашег народа, онако лакомислено, лаковерно, безрасудно, да исчупају из општег народњег и државног органичног склопа и народњег организма, а без икакве, држи се, штете и повреде за овај и т.д. баш онако исто, као што је се у престолној беседи, од неразлучне органске основице државно-народне целине, народ и Владалац, спустило готово до обичног трампашког дејства и промењачке радње сваковрсне стоке, коња и т. д. те казано: да се, мења уговор између Владаоца и народа (устав), а устав никад није и никакав уговор, но основица и суштина органског државног животног склопа.

Титрајући се са свима народним, друштвеним и државним органским склоповима и организмима, наравно, да је се, могло врло лако доћи, и да је се дошло, и на горњн део органског народњег склопа и организма, о калуђерству, под којим се нарочито сакрива питање о манастирским имањима, која су тако исто и толико стара, колико и народ и народност српска; те се о томе и не може корисно и како треба решити само у дворани „Црвеног крста“ у Београду, јер оно и није само ту постало, но ваља да се решава и реши и у дворанама, слободних вароши српских, а у јакој и независној краљевини и царевини Србији: у Скопљу, као и у Новом Саду, у Серезу, као и у Трсту; у Софији, као и у Сарајеву; у Битољу, као и у Бањој-Луци; у Ршави, као и у Мостару; у Самокову, као и на Цетињу и т. д. јер је данашња кнежевина Србија само један уд Србије, а горње је питање једна жила, која кроза сво то тело Србију, па и кнежевину Србију, као један удаљен, од изнад Калоче па до иза Солуна и од Сињег Мора па до средње Марице, пролази; свуда стоји у саобраћајним везама са тисућама тисућа других мањих, и за друге цели и улоге одређене: жилама, билима, венама, артеријама и т. д., а све то опет стоји у вези са православним телом велике и свете православне Русије, православне Грчке, општег православља у Европи и Азији, као и заблуделе и још блудеће у тами демонских искушења шизматичне Бугарске.

Овај је део нашег органског народњег српског тела, старији још и од саме државе наше, као највећег врха савршенства, до ког човек, и у опште човечанство, може доћи, коме и тежи сваки народ и свака народност на свету, но на жалост најмањи их део овај достижу, а још мањи користе се благодетима њеним; јер, да се не упуштам у доба српско пре хришћанства, у којем видимо ову исту установу, на оваким истим месностима и т.д. но у другим облицима и под разним називима, разних Жречева и Жречица и т. д. још у прво време по Христу, српски је народ у овим крајевима, и на овој својој светој земљи, примио Хришћанство из уста самих апостола Христових и њихових првих ученика, па и ову установу, и ако у првим вековима, у другом облику и називу, али суштини и целји овој и истој.

Као што се у целој овој ствари не ћу упуштати у подробности, јер томе није ни место ни време, овде, то ћу само у општим напоменама навести ово:

1. да су од искони, у свима овим земљама, тако сада званог "Балканског" или "Хемуског", а боље би било "Српског Тропоља", живели Срби под разним својим месним, пределним и племенским називима;

2. да су, као бивше римско робље, у време рођења Господа и Спаса Исуса Христа, не само чули за ово, и све божанствено светске догађаје и собитија, од њега поставша, него и науку његову једини овде примили, из уста самих и првих Апостола његових, као св. Апостола Павла, те и задржали и до данас, и ако у најмањој мањини, и иазив "Павлићијани", што ће рећи Павловци, и од првих ученика апостолских, као: св. Тита, Тимотеја учен. Апостола. Павла и т. д., јер је не само у нарави човечијој, да роб пре, но господар, приволе се и усвоји дух и правац, божанствене науке Господа и Спаса Исуса Христа: да су сви људи браћа (дакле и роб и господар равни); да, ко има две хаљине, даде једну свом ближњем (господар робу, који нема ни једне); да је сваки човек дужан: гладног нахранити, жедног напојити, голог оденути, болног видати, сужњег посећавати, тужног утешити, увређеног задовољити и т. д., што је све ишло у прилог поболшања и искорењивања ропског стања највећих и ужаснијих тада римских робова, којих десетинама даваху и мењаху само за по једне опанке и т. д., него је баш још и у самој нарави можда јединог на свету народа, народа српског, нека не појмљива, загонетна, непрекидна и непрестана тежња, некој надземној, узвишенијој и божанствено-тајанственој, овде и у овом веку, на земљи неостваримој правди, једнакости равенству, братству, општем једнаком и узајамном животу;

3. да су Срби и као робље римско, живећи од искони у свима овим својим садањим земљама, а тада још и од Италије или Средоземног мора па до Грчког, и од Јадранског па до Црног, имали и своје храмове и своје свештенство, и уређену своју црквену управу, у лицу својих Архијепскопа, који су најпре, и то од првог века по Христу, па све до четвртог, седели у предграђу Сирмиумовом другој римској престолници, тако званој, и још и данас називајућој се Митровици на Сави, због чега је се од тих српских Митрополита, или Архијереја, то предграђе некадашњег огромног Сирмијума тако и прозвало; па су одавде, навалом Хуна у IV веку по Христу, морали измаћи се даље, заједно са државном римском влашћу у Звечан данашње развалине у дну Косова, и у предграђу истога станив се, опет му дали свој назив Митровица, која још и данас постоји, на Косову, у последњем свом ропцу као варош..

Навалом пак са севера, и из данашње Немачке дошавших, некрштених Срба у V веку, а доцније Авара, одавде су се морали измаћи, заједно са источно-римском влашћу, у Солун, и неуспев овде још како ваља утврдити се и дати свој назив и солунском једном предграђу у ком су становали, Србин Управда, тако звани поримљеник и император Источно - Римски Јустинијан, настани их у свом месту рођења, селу Бедериини, области Рашкој (правој Србији) које је подигао на степен вароши назван исту Justiniana Prima (Јустинијанија прва).

Доцније пак другом навалом идолопоклоничких Срба из данашње Немачке, а нарочито Прајске, и по што ови идолопоклоници Срби 675. године под краљем Будимиром, у калуђерству и хришћанству назаном св. Данилом Солунским, на пољима Дукљанским, између Хтетова, Призрена, Дибре и Кичева, примише хришћанство, — ови Архијепископи имаше своје столице не далеко од Прехвале и Дукље у данашњој Д. Дибри, које се место и сада зове Бискупија.

Навалом Бугарском у 8 веку, ови се Архијепископи српски потуцаху, што се каже: "од немила до недрага," док их, за време краља српског Војислава, не видимо, са столицом својом у пределу Дебрци данашње охридске нахије, код града Београда, у тако званој Главеници, не далеко од престолнице српског краља Војислава Папратнице, или данашњег Коџаџика; за време пак његовог праука краља Ђорђа, с леве стране Дрима, опет у охридској нахији, у месту, које

се још и данас зове Бискупија, — а у време св. Јована Владимира, сина краља српског Петрислава, видимо их, са својом престолницом, у Преспи, такође престолници овог српског краља, — а кад Србо-Маћендонски владалац Самуило, освоји од светог Владимира његову престолницу Преспу, и по овој Охрид, у овом се стани, као у престоници својој, видимо их не само у то доба, да се ту настањују, но да у Охриду станују све до своје коначне пропасти у 18 веку, кад се, као и друга српска тако звана пећска Патријаршија, слише у данашњу цариградску патријаршију.

Те тако је прва престолница тих чистих српских архијепискупа од првог па до четвртог века данашња Митровица у Срему; од четвртог до шестог Митровица у дну Косова на утоку Ситнице у Ибар; од шестог до седмог Јустинијанија прва; од седмог до осмог Дукља на Шар планини; од осмог до десетог Солун; од десетог до дванајестог века Главеница у Д. Дебрци, Бискупштини такође у охридској нахији, Преспа; и од дванајестог до осамнајестог века Охрид.

Све докле Константин велики император источно-римски, мановенијем и вољом божијом, а благодаревши својој мајци Јелени, која је се као српкиња и родила у Јелечу (данас развалине више Новог Пазара у нахији новопазарској) и васпитала у Звечану, и оном предграђу му Митровици, столици Архијепискупа српскога народа, тадањег робља римског, а код помињатих архијепискупа, као православна и тајна хришћанка и Српкиња, — није јавно не само примио српско православље и хришћанство, него и учинио, да је у тој половини римске империје, православно хришћанство, робујућег српског народа вера државна; па је и пре тога државног примања било тисућама тисућа тајних и подземних православних српских храмова, у овим свима српским земљама, који се још и данас, у многим крајевима наши налазе и ископавају са свим цели и читави.

Одкопана црква св. Николе у Призрену, смедеревска на гробљу, њих десетинама у Сврљигу, узсечена бивша црква, у самотвору камену, ра још и женски манастир испод Врање, а при изливу реке Лепенице у Мораву, Шареничка црква у скопљанској нахији и т. д., њих стотинама и тисућама, којима није место овде да се помињу, које се и данас ископавају и налазе у земљи, и на којима су многе данас постојеће цркве и манастири подигнути, — све то најбоље и јасније тврде и расветљавају бивше стање ствари пре Константиновог државног крштења. Најтврђе и јасније сведоче толики великомученици и свец и светице српске још из првог века по Христу, па све даље до државног српског примања православља и хришћанства 675. године под краљем српским Будимиром, а у калуђерству названом светим Давидом Солунским, као:

Великомученици и свец српски

1 света Ирина ћерка српског цара Βασιλιχος-α Ликинија, који је владар у то доба српским народом обухватајући југоисточни део садање Државе Србије, и то нахије: Штипску, Кратовску, Радовичку, Петричку, Кочанску, Кумановску, Бањску (Ћустендил или Констандин Бању), Криворечку, Велешку, Самоковску, Радомирску, и делове околних, који је простор обухватао и тада бившу повелику област тако звану Морозвижд, у ком је била још у првом веку епискупија, тако звана Морозвиждска, доцније Брегалничка, коју је под првим именом, Морозвиждске и Душан обновио, и област Неманица, од које и носе своје презиме наши свети Неманићи у којој су области још и данас и река и град Неманића; а Неманићи и воде своје порекло од овог бив. срп. царкоса (царића) Ликинија оца св. Ирине. Обратив ова крштеница св. Тимотија 93 г. по Христу 11.000 душа својих саплеменика Срба, у православно хришћанство, исте године уморена је најтежим мукама, једни пишу, жива спаљена у Солуну, — а после ње одмах и у Србији: 2. и 3. Грмаш (Хермес) и Евентије из Радујевца; 4. Ахеј и 5. Гаја из Прахова са још њих 10 и многима другим, којима имена нису остала забележена; а у исто време у западној Србији и њеној области Далмацији: 16. Епископ Дамион (Дамљан) из Солина са 8. војника Срба; 25. његов ђакон Септим и 26. Винкурић 110 године по Христу, за време императора Трајана, и доцније од идолопоклоничких српских краљева: 27. блажени Мартин и 28. Иларијои, при

императору Деоклицијану (од 284—305); 29. Протојереј Епикет и 30. Астијон; 31. Емелијан мучен 13. јула 362 године ; 32. епископ Филип, 33. Правда (Јустин) и 37. Грмош (Хермес); 56. спаљени око 304. године са још 30 мученика, за време императора Диоклицијана у Филипопољу, прастаром српском Пангају; у Јанзару 320. године, за време Ликинија 124. Филија епископа Томског три брата 125. Арсеј, 126. Нарцис и 127. Марцелин; и браћа: 128. Евђеније; 129. Клавдион и 130. Раде (Рад); и у Априлу: 131. Евагри и 132. Бенинг или Бенич, 133. Аманд; 4. и 6. јуна у Новом дубу; 134. Зотик; 135. Лукијан и 136. Иља, 137. св. Козма; 138. Гадун, 139. Нинич (Нинит); 140. Јулије и још 30. њих, дакле 170; а 17. септембра исте године 173. три млада царедворца Србина, посланих у Том; даље 174. св. Статор; 175. Валерије; 176. Макровије и 177. Гордијан; а у октобру: 178. св. Приск; 179. Крискент и 180. Еваргије; 181, епископ Максим из Зеља данашњи Цељ при извору Саве; 12. октобра 282 год.; 182. епископ Кирин, кога је столица епископска била у данашњем Сиску, која су мучења и гоњења Срба Хришћана изазвала сабор Средачки (Софијски) 347. год. на коме је протествовао Србин, епископ Мурски,—и сабор Аквилејски 381. г. на коме је опет Србин епископ Јадрски протествовао противу тих гонења и насиља; 183. епископ Дрински св. Викторин око 303 г. у време императора Диоклицијана; 184. св. Димитрије из Дабуда 307. год.; 28. априла 185. св. Пулије; 23. Фебруара у Срему уморено је 247 разних, 62. мученика; 248. презвитер Монтан и жена му; 249. Максима; 9. априла у Срему уморено 258. девет девојака, тако зване "освећене девице ђаконице", и истог је уморено још 263, пет девојака, и; 264. Фортунат, 265. Донат, и још њих 271, шест мученика, 272. св. Пасикрат; 273. Валентонјо из Силистрије; 274. св. Јулије; 275. св. Исихије са 277 још своја два друга: 278. св. Никандр и 270. св. Маркизан; око 302. год. за време Диоклицијана и Максимијана, и мучени су још и даље многи Срби свети, као: 280. Стратон; 281. Марин; 282. Феодит; 283. Родофије; 284. Секунд; 285. Макрин; 286. Зенон; 287. Мена; 288. Виталије; 280. Руфин; 200. Евангел; 291. Урош (Уриш); 292. Агнесије; 293. Марцилија; 294. Домна; 295. Тромед; 296. Јоана; 297. Сесина 298. Емилијана и њих још 334, тридесет и шест; 335. св. Емилијан; 330. св. Вас; 337. Павле; 3.38. Секунд; 339. Доната; 340. Марин; 341. Јуст; 342. св. Ермил ђакон и 343. Стратоник из Београда, 344. године; 342. Евсевије; 345. Иринеј епискупа сремских; 312. Пулије чтец; око 304. године, 346. св. Ветран и 347. Феотим, епископи Добрички, око 377. г. други око 412. год., 348. св. Никита епископ из Ремешка год. 420. између Ниша и Софије, и Бање (Ћустендила) биће, по свој прилици данашњи Радомир, или негде око њега.

Да је српска црква старија и од римске и грчке, осим потврде папе Јована II, писане краљу српском Михаилу, којом тврди, да је српска црква старија и од грчке и од римске, сведоче толике силне бивше епископије, постојавше до Константина Великог међу којима само да поменем: Средачку (Софијску). Скопљанску, Нишку, Београдску, Морозвиждску, Ремешку итд.," сведоче још толики свеци и мученици!

Срби борци против идолопоклоника, мухамеданаца, јеретика, безбожника Бугара и осталих

Срби, који се борише против идолопоклоника и мухамеданаца, јеретика и безбожника Бугара и осталих, као: епискупи: 349. св.Климент, 350. Ангеларије, 351. Горазд, 352. Сава, 353. Наум, 354. Иларијон Магленски, у Битољској нахији итд.—као и онако свеци и мученици 355. св. Јаћим Осоговски, 350. Прохор Пчињски, 357. Гаврил Лесновски, 358. Св. Петка Параскева, 359. св. Андреја, Јуродиви, роб грчки око 990, 300. Управда, сии Истока и Бегленице, уморени 14. новембра 505. год., 301. св. Никола војник у 9. веку и многи други; сведоче такође свеци Срби, српски цареви и краљеви, као: 302. св. Давид солунски, краљ Будимир српски, 303. св. Јован Владимир Елбасански, краљ српски, 304. св. Симеон (Немања) Мироточиви, 305 св. Симон, Стефан Првовенчани, 306. св. Димитрије и 307. Давид Немања, 308. св. Феокист краљ Драгутин, 309. св. Стефан краљ Милутин, 370. св. Стефан Дечански, 371. св. српска краљица Јелена Дечанска, 372. св. цар Урош, 373. св. Лазар, 374. св. Јоасаф, 375. св. Стеван Владидимир

Јањински, краљ српски, 370. св. Стефал Деспот, 377. св. Стефан Штиљановић, 378. св, Јован, и још многи други, као и свети Архијепискупи и патријарси српски, као: 379. св. Сава I, 380. II, 381. св. Арсеније, 382. Данило, 383. Евстатије, 384. Максим, 385. Ефрем, 380. Јанићије Девички, 387. Василије, 388. Глигорије Захумски, 389. Петар Цетињски, 390. Јанићије Скопљански и т.д. — сведоче онако свеци и испосници за време српске државе, као 391. св. Ромил, 392. Теодосије и 393. Роман од видинске области, 394. св. Петар Коришки, 395. Јанићије Девички, 390. св. Атанасије Метеорски, 397. св. Ангелина Метеорска, 398. св. Ангелина Папрадничка, 399. св. Висарион Метеорски, 400. св. Василије, 401. св. Петар митрополит црногорски, 402. Нестор Митровички, 403. Глигорије Ловички итд.; сведоче на послетку свеци и великомученици Срби, за турско доба, као: 404. митрополит самоковски св. Евстатије, који је три дана живео разапет и прикован на вратницама града самоковског 1792 год., што није хтео признати цариградског патријарха место уништеног свог пећског, 405. св. Теофил из Сићева у Брегалници, 400. Никодим из Зете, 407. Анастасије из Радовича, 408. Јован Кукузел из Драча, 409. св. Злата из Маглена села Слатине битолске нахије, 410. св. Нектарије онд., 411. св. Григорије, 412. св. Ђурађ Кратовац, 418. св. Софроније из Пенковца Софијске нахије, и још њих стотинама и тисућама српских светаца и великомученика.

Српске епискупије под Будимиром Дрванићем 675. године

Па и при примљеном државном крштењу Срба новодошавших из данашње Ђермације, а нарочито Прајске, српским краљем Будимиром Дрванићем 675. године видимо опет уредну и независну српску цркву, са своја два Архијепискупа, и то новим у Дукљи на Прехвали, престолници тадањих српских краљева на данашњем Шару, између Призрена, Кичева, Тетова и Дибре, а другим у Солину у данашњој Далмацији, такође са српским епискупима, епискупијама итд., као Сплетском, Трогирском, Скрадинском, Араузонском, Скадринском, Енонском, Ардском, Опсарском, Вељском, Епидаврском, итд. у архијепискупији Солинској, и у Дукљанској: Барском, Будвањском, Которском, Улцињском, Свачком, Скадарском, Дебарском, Полоњском, сада Авлонском, Требињском, Захумском, Рашком итд., — па разуме се и манастирима, као што су и били у Гостивару св. Аранђела, више мало у Врутоку, Варваре, св. Ђурђа у Орашцу данашњој Дибри, св. Петра у Корчанској нахији, Богородице Костурској, Николе Топличког, Битољског итд., јер им није место овде их сада пребројавати.

Но најважније је, што свети Сава први Архијепископ српски, и равноапостолни просветитељ српски, устројив независну српску цркву у тадањој краљевини Србији, но још неуједињеној Србији и српском народу, у којој је остала она прастара српска Архијепискупија Охридској, као робња истоочно римска, или као што је ми обично зовемо, грчка; ове је баш и оснивао већином и поготову махом у самим манастирима, што је доказ, да су ови били још и тада и велики и славни и развијени, те тако му је и била прва епискупија:

Епискупије св. Саве

1. у Стону, у данашњој Далмацији, манастиру храма св. Богородице,
2. у Зети, у Дукљанском приморју, између данашњег Леша и Драча, у манастиру храму св. Аранђела;
3. Дебрци данашње орхидске нахије, у манастиру храму св. Николе;
4. у Будимљу, између Кроче, Ресина, Битоља и Костура, а испод Преспанског језера, у манастиру храму св. Ђурђа;
5. у Раси, на данашњем Балкану, у манастиру храму св. Апостола Петра и Павла;
6. у Студеници (више Пећи) у храму и манастиру св. Богородице;
7. у Призрену, манастиру св. Богородице ;
8. у Градчаници на Косову манастиру, храму св. Богородице

9. у Топлици (око данашњег Разлога) манастиру храму св. Николе;
10. Браничеву у данашњој Врачанској нахији, у манастиру храму св. Николе;
11. у Београду (садањем, Арнаут-Београду) у манастиру храму св. Богородице; и
12. у Моравици, данашње Кумановске нахије, у манастиру храму св. Ахилија.

— све дакле у самим манастирима, и, ако се по који од ових спомиње, у по којој бив. вароши и граду срп. опет су биле у манастирима, а ови су били само у атарима вароши, као онај у Стону, Београду и Призрену.

Ово је све јасан доказ, да су манастири, од кад је Срба и хришћанства међу овима, били саставни и нераздвојни органски део тела народа српског, његове државе и народности. Но да се не би ово криво тумачило и узело, да је св. Сава и сместио своје епискупије у оно мало бив. манастира, којих је тада било у српској држави, наместив престолницу своје архијепискупије у, такође и опет манастиру, Жичи, довољно ће бити да наведем само ово: да осим горњих манастира, који су, према тадањем простору српске земље и распореду епискупија, или још боље митрополија, по што су и још и тада већ постојале многе епискупије српске, као: Скопљанска, Бањска (Ћустендил бања), Самоковска, Ремешка, Белоцркванска (данашња Куршумлија), Рашка (између Скопља и Тетова, те доцније прешла у ову), Нишка и т.д., које су према распореду ових митрополија и подпале под исте,— ваља ми напоменути, за време Немање, а и пре овога, о тако званој Црној, или српској Светој, Гори, у којој су писане српске књиге и пре, и за време Немање дакле раније од архијепискупа св. Саве и његових митрополија манастира.

I. Прва српска света гора,

или (као што су је обично, због у њој живљења калуђера, или црноризаца звали) **Црна Гора** звао је се: Средсредни део српске земље и Србије, још пре Немање, у коме су и биле престолнице српских краљева и владалаца пре Немање, као у Дукљи и Прехвалици (што је једно и исто) на Шару, између Призрена, Дибре, Кичева, Охрида, Тетова; у Папрадници, између Дибре, Охрида, Кичева, и Елбасана; у Черменики, између Корче, Охрида, Дибре и Елбасана; у Преспи, и Охриду, између Кичева, Битоља, Дибра, Корче и Елбасана; — тако рећи од искони је била у исто време и тако звана српска св. (или Црна) Гора, захватајући део: Охридске, Битољске, Кичевске, Дибарске, Тетовске, скоро сву Скопљанску, Гниланске, Кумановске, Криворечке, Врањске, Бањске, и Софијске, нахије.

Тај, тако да се изразим, средсредни део српске земље и Србије још за време Немањино, препун је био српским манастирима, који су собом у то доба представљали данашње универзитете и Академије знања и вештина, јер су у њима калуђери: и писали књиге, и изучавали све науке и вештине, као: Богословију, Философију, Астрономију, Математику, Јестаственицу, Лекарство, Видарство, разне занате и вештине и т.д. изучавали и теоретично у манастирским школама, и практично у манастирским разноврсним болницама, сликарницама, занатлиницама, разноврсним радионицама и т.д..

Цео горњи простор усејан је сада самим урвинама и развалинама, од бивших силних и многих, манастира, зграда манастирских, градова итд., — од којих су до данас само још ови остали, не ћу да кажем цели, него поју и то :

Манастири прве српске свете горе

1. Чиста Пречиста, на Орхидском језеру обновљена задужбина Младеном Бранковићем, па обновљена султаницом Маром;
2. св. Наум, задужбина краљева српских пре Немање, а обновљена краљем српским Михаилом такође пре Немање,
3. Чиста Пречиста, у кичевској нахији, задужбина краља Милутина;

4. Сви свети, у Лешанима, у Дебрци, задужбина св. Ангелине краљице српске пре Немање;
- 5 св. Петка;
6. св. Атанасије у Тетовској нахији;
7. св. Пантелија, у Нерези, задужбина Палеолога,
8. св. Власије;
9. Андреја;
10. св. Димитрије задужбина Мрњавчевића;
11. св. Никита, задужбина краља Милутина;
12. св. Аранђел у Кучевишту цара Уроша;
13. св. Богородица у Побужју, Немањина,
14. св. Илија у Бањи; сви у скопљанској нахији;
15. св. Јован у Ветрском, задужбина Дечанскога;
- 16 и 17 не постоје у књизи
18. св. Богородица Богомилска, у велешкој нахији, задужбина краља Уроша;
- 19, св. Богородица. Тресковац, задужбина Милутинова;
20. св. Аранђел, краља Марка;
21. Никола Слепчев, Дечанског;
22. Зрза, задужбина краља Војислава, у прилепској нахији;
24. св. Јован Слепчев, задужбина Дечанскога, у Битољској,
25. св. Аранђел Драганачки, задужбина Константина брата Дечанскога у Гниланској;
26. св. Богородица, у Митејчи, задужбина цара Уроша и жене му царице Јелене, у Кумановској;
27. св. Богородица Карпинска, задужбина краља Владислава;
28. св. Прохор Пчински, задужбина цара Лазара;
29. Аћим Осоговски, задужбина краља Драгутина;
30. св. Никола у Немањици, на Овчем-пољу, Штипске нахије, задужбина Дечанског;
31. св. Гаврил Лесновски, у Кратовској нахији, задужбина Јована Оливера и Душана;
32. св. Стефан у Бањи (Ћустендилу), задужбина краља Милутина, а у престолници његовој;
33. св. Аранђео;
34. св. Богородица и
35. Јован у Трнској нахији;
36. св. Аранђео Драгомански;
37. св. Богородица и
38. св. Марина у Софијској нахији итд.

Дуго је и много, ова српска Црна, или света, Гора, од које се трагови и сада налазе у Скопљанској, Гниланској и Кумановској нахији, била средина српске просвете и писмености, и ако још за време св. Саве видимо, да се у неколико преноси писменост у још и сада у нашем народу звану Свету, или Атонску, Гору, у којој су били најглавнији и већи манастири српски, као: Хиландар, Ватопед, св. Ђурађ, Павле и тд., — а доцније још преноси и у Јерусалим, у коме су најближи гробу Господовом и најзнатнији, већи и славнији манастири, били, опет српски, наших краљева и царева, као: св. Аранђел, св. Сава итд., па и сада ваља да су наши а не туђински, — била је ова наша Света Гора све дотле средина наше просвете и књижевности, докле се не подели краљевина Србија на две државе, на:

1. Државу краља Драгутина, која је захватала од Звечана, па даље преко Саве и Дунава северу; и од иза Искра па до реке Босне, од њеног средњег и доњег тока;
2. Краља Милутина, која је захватала од Звечана даље југу.

Са деобом српске државе на две једна од друге независне државе, поделила је се и црквена управа српска на два дела, и то:

1. Краљевства тако званог Мачванског или Сремског, краља Драгутина, са столицом Архијепискупа те краљевине, Данила, у Жичи;
2. Краљевства Србије, или српског, под краљем Милутином, са столицом Архијепискупа у Пећи.

С тога општа црква наша и не признаје Архијепискупа Данила за Архијепискупа, која је, (српска црква), чим је краљ Милутин, по смрти Драгутиновој, ујединио оба краљевства у једну Србију, отерала га с престола и са свим уништила ту бившу нову Архијепискупију, на коју је непрестано Архијепискуп Јанићије, као и на краљевство Драгутиново), док је жив био, слао своју анатему.

Митрополије које је Милутин затекао

Кад се добро узме на ум, да је митрополија:

- 1., „оу Захлѣмлю, оу Стонѣ, въ храмѣ пресветиіе Богородици“, или данашњој Далмацији, којој је праунука и наслеђница у неколико данас епискупија Мостарска и Боко-Дубровачка, нешто цетињска, и новооснована Далматинска, Боко-Которска, али је већином изумрла т.ј. поримокатоличила се;
2. „оу Зете Диоклитинскомѣ поморю, въ храмѣ Архистратига Михаила“, у данашњој тако званој Албанији, под коју су подпадале епискупије: Хуновска, Кројанска, Диоклицијска и Скадарска, као што се то види из списка митрополитских императора Лава, који је владао од 886 до 897, којој је у неколико праунука и наслеђница данашња Призренска због Скадра, Драчка и Елбесанска епискупија, али је и она махом изумрла т.ј. истурчила се;
- 3., „въ Дѣбрѣх оу храмоу св. Николаіа“, под коју су подпадале епискупије: Главеничка или Акрокерависка, Черменичка, и Градачка, и сад развалине код манастира св. Јована Слепчевог у Битољској нахији, којој је праунука и наслеђница данашња Дибарско-Кичевска и нешто оридска, али је већином изумрла т.ј. истурчила се;
- 4., „оу Боудимли въ храмѣ св. Георгіа“, сада више урвине испод Преспе недалеко којих и сада постоји манастир св. Апостола Петра и Павла у Корчанској нахији, гробница краља Петрислава оца св. Владимира, — под којом је била и епискупија Стефанијска, којој је праунука и наслеђница нешто садања Арнаут-београдска, нешто Битољска, Костурска и Охридска, ћерка изумрла б. Воскопољска, али је и сама већином изумрла т.ј. истурчила се;
5. „оу Расѣ въ храмѣ, св. Апостоль“, на данашњем Балкану и реци Голема (Вапча) Рашка, која се улива у грчки Ебрус, или српску Марицу, — јер грчки писци Рашку и налазе око данашњег Разлога, — којој је праунука и наслеђница сада тако звана нешто софијска, нешто самоковска, а нешто филипопољска, са бившом ћерком, изумрлом епискупијом српском Ихтиманском;
6. „оу Хвостѣнѣ оу Стоуденицѣ“, и „оу Призрѣноу въ храмѣ св. Богородици“, од којих су скоро обе изумрле, као и Градчаничка, и праунука им је и изданак садања тако звана Рашко-Призренска митрополија;
7. „оу Топлицѣ въ храмѣ св. Николаіа“, којој је праунука и наслеђница данашња самоковска епискупија;
8. „оу Браничевоу въ храмѣ св. Николаіа“, којој је праунука и наслеђница данашња епискупија Врачанска, или Браничевска,

9. "вѣ Бјелградѣ, вѣ храмѣ св. Богородици" којој је била подвргнута епискупија Елиска или Еласонска, у којој је била доцнија са свим независна Трикалска српска црква, а ћерка јој дан. Костурска и Трикалска епискупија,
10. "оу Моравицахѣ вѣ храмѣ св. Ахилија", којој је праунука и насљедница данашња митрополија Скопљанска, а ћерка бивша епископија Врањска и Бањска (Ћустендил-Бања);
11. "оу Градъчаници вѣ храмѣ св. Богородици"; и
12. Архиепискупија у Пећи

— онда се јасно види: да су све те митрополије св. Саве, осим Браничевске, или данашње Врачанске на Искру, са свим својим подчињеним епискупијама остале у земљи и држави, тако званој Србији, млађег брата и краља српског Милутина.

Да пак старији брат и краљ Сремски и Мачвански српски "вѣ Христа Бога благовѣрни краљ Стефанъ Оурошъ Драгутињ краљ Сремски", неби остао само са својим Архиепискупом у Жичи Данилом, који је ту и постављен за Архиепискупа, то је он одмах, као већ такав такође ту и крунисао Драгутина за краља, (а кога је Архиепискупа Данила), св. Јанићије из Драча, у који је са краљем Урошем побегао, од сина му Драгутина, није признавао и слао на, истога Архиепискупа анатеме и т.д., — и са оном митрополијом св. Саве у Браничеву, основао је митрополију, и то:

Митрополије које је основао краљ Драгутин

1. у манастиру Ковину, на острву Ковинском у Барањи, задужбини православне српкиље, краљице маџарске Јелене, жене краља маџарског Беле, тако званог слепог, још у XI. веку, који је манастир певао све до 1777. године, кад је и порушен и поримокатоличен, а калуђери му пребегли у манастир Грабовац, који је као једини православни манастир српски, у митрополији Будимској, већ у свом последњем и предсмртном ропцу.

Ова је се митрополија краља Драгутина сељакала у разне бивше српске манастире, по Барањи, као Марчи, Пет цркви (Печују) и т.д. док се није већ. као издишућа, утврдила, у Будиму, те се и огледа у изданку у праунуци својој садањој Будимској епископији, или митрополији.

2. У данашњем селу Црној Бари, при утоку Дрине у Саву, или да је назовемо у Рачи, која се такође сељакала којекуда, као Ваљеву и т.д. док је на последку не видимо у данашњој праунуци: епископији у Шапцу;
3. у данашњем Београду, не далеко од бивше му престонице Дебрца, од ког се и данас виде развалине и урвине, при утоку у Саву реке Вукодражи, и с једне и с друге стране, на међи шабачког и ваљевског округа, а према Купинову у Срему, које је било само предграђе те престонице Драгутинове. Ова је била над околним Сремом и делу Баната, а којој су праунуке и данашња београдска и карловачка митрополија;
4. у манастиру Бездину, којој је, унука поромањена арадска епископија, а нешто и темишварска;
5. у Кучеву, данас неправедно названом Браничеву пожаревачке нахије;
6. у данашњем Белградчику, којој је у неколико праунука данашња видинска митрополија, као прастара српска воденска епископија;
7. у Звечану, на међи државе свога брата, која је се сељакала у Вучитрн, Приштину, Ново-Брдо и т.д., па је се свим изумрла, оставив слаби изданак своје праунуке у данашњој призренској митрополији;
8. у Ариљу, у храму св. Ахилија, која се такође сељакала, те у Пожегу, Ужице и т.д. и која се огледа, као праунука те епископије у дан: Ужичкој; и
9. Жичке архиепискупије, у сада тако званој ужичко-крушевачкој епискупији у Карановцу;

10. у области мачванског Баната две, од којих се једна огледа у својој прауници садањој Вршачкој и
- 11 Темишварској епископији;
- 12 у Зворнику.

Тако је дакле и краљ Драгутин у својој држави имао 12. наведених митрополија, са оном браничевском и тринајесту Архијепископију у Жичи, а ове су опет имале потчињене епископије, као што је била: Крушевачка, Ужичка, Тузланска, Пожешка, Малобањска, које је 7 владика сарањено, по причању народњем, изнад села Равништа у округу топличком, Белоцркванска, или куршумлијска и т.д.

Као што у овоме, није св. Краљ Драгутин хтео да заботане од свог млађег брата краља Милутина, тако исто и у другом свему благачинију, те је основао и подигао у својој држави, као што је она у праочевој му; такође П. Свету Гору,

II. Света Гора и њени манастири

која је била у подкриљу Врдничке планине, или сада тако зване Фрушке Горе, у којој су се још и до данас сачували ови манастири:

1. манастир Гргетек, храм св. Николе обнављан доцнијим Деспотима Српским Бранковићима;
2. Крушедол, храм Благовештења св. Богородице, такође обнављан доцнијим Деспотима Српским, вечна кућа св. мајке Ангелине и синова јој;
3. Шишатовач, храм рођења св. Богородице, бивши метох Шишевског манастира у Скопљанској нахији, — задужбина краља Радослава;
4. Хопово, био је храм св. Николе, и доцније, при обнављању, св. Пантелије;
5. Кувеждин храм св. Саве, Архијепископа Српског а при обнављању посвећен успомени истога; 6. Бешеново храм Арх. Михаила слава и задужбини кр. Драгутинова;
7. Јазак храм цара Уроша;
8. Врдник, или Раваница, храм Вознесења Господара, задужбина цара Лазара;
9. Прибина глава, основан још у 12. веку, задужбина Немањина, а храм је сабор св. Аранђела;
10. Велика Ремета, храм св. Димитрија, задужбина Српских Краљева још пре Немање;
11. Реметница, храм покрова Богородичног, задужбина Краља Драгутина и метох његовог манастира Раче у кнежевини;
- 12 Дивша манастир, сад филијан;
13. Фенек, храм св. Петке Параскеве Српске, задужбина Немањина;
14. Раковац, храм св. Безсребрника Козме и Дамњана, задужбина краљева српских, пре краља Драгутина, а бивши метох манастира Долачког у данашњој Новопазарској нахији, који служи истим свецима;
- 15 Ковиље, храм св. Аранђела, задужбина Стефана Правовенчаног и св. Саве ;
- 16 Беочин храм св. Ђурђа, задужбина Немањина и бив. метох св. Ђорђа Беочинског у Правој Србији, садање Новопазарске нахије,
- 17 Војиловица храм с. Богородице, задужбина Немањина, а обнављан Деспотом Стефаном Високом;
- 18 Бођани, храм Ваведења св. Богородице, задужбина Немањина доцније обнављан.

Остали су сви бивши манастири ове друге, или краља Драгутина, св. Горе, или поримокатоличени, као:

1. бив. св. Јована, у Илоку, гробници Мрњавчевића;

2. св. Аранђела у Вуковару;
3. Соту;
4. Шиду
5. Гибчи;
6. Кукојевици;
7. Љубши;
8. у Шаренграду и т.д. или порушени и уништени, као бивши женски манастир код уласка у Беркасово,

и многи други, којима није место сада овде да се помињу.

Млађи брат краља Драгутина "в христа Бога благовјерни краљ Стефан Урош Милутин српских и поморских земаљ," да не би заостао у благочинију од свог старијег брата краља Мачванског и Сремског, мимо оних својих заоставших му, поменутих у његовој Србији 11. митрополија, основаних још св. Савом и 12. Архијепискупијом у Пећи, — основао је у својој првој престолници

Митрополије које је Милутин основао

1. Скопљу митрополију, којој је праунука и насљедница садања скопљанска митрополија, па у другој својој престолници
2. Бањи, или сада тако званом Ћустендил-Бањи, још, једну митрополију Бањску, са које се престолнице и он врло често назива "Краљ Бањски," за разлику од Драгутина Краља Сремског и т.д. Овој је митрополији праунука и насљедница данас тако звана Бањско-Штипска митрополија. Даље је основао још
- 3.. митрополију Нишку, којој је праунука и насљедница данашња Нишка митрополија, и
4. митрополију у Средцу, данашњој Софији, у својој вечној кући;

те је тако имао 15 митрополија и 1 Архијепископију, које су имале своје епискупије, међу којима је и он сам основао:

1. Врањску,
2. Кончулску,
3. Хтеговску,
4. Кратовску,
5. Петричку, и
6. Радовичку.

III. Света Гора српска

Али осим тога, он је још основао, тако звану III. Свету Гору српску, да не би и у томе заостао од свог старијег брата, која је била између Косова и Метохије од истока и запада, и између Шара и Копаоника од југа и севера, ослањајући се јужно на ону Немањину Свету Гору, или управо из ове изничући, па ударајући северно у границу краљевине Драгутинове, између Митровице и Вучитрна.

Ова је света Гора имала 43. манастира, од којих сада пева само Девич, св. Јанићија у Обилићу, и по кад кад св. Урош у Неродимљу, а остали су сви порушени, Цео се тај предео сада зове једним општим именом Обилић, где стоје развалине града Обилић река Обилић и т.д. а неки му се делови зову још и Дреница и Чичавица, као и Лауш, — на аустријским мапама све у опште Дреница.

Још за живота краља Драгутина, његов жички архијепискуп Данило, и ако је био самосталан и независан, опет је ваљда одржавао бар духовну везу са архијепискупом пећским,

ако ни са чега другог, а оно бар ради угледа православне српске цркве, и узајамног изкорјењивања разних јеретика.

По смрти краља Драгутина, као што је већ напоменуто, његова Архиепископија, заједно са државом, опет је се ујединила и потпала под Пећког српског Архиепископа; те тада видимо, где му се бивши Архиепископ, још за свог живота, брише и изчисљава из реда српских црквених великодостојника.

Српска црква није могла никад заборавити архиепископу Данилу његову полапност за влашћу, што је још код бившег живог архиепископа све српске и поморске земље св. Јанићија допустио, да га посвете и поставе на престо Архиепископски. Он је остале дане своје проводно, скитајући се по пећинама, испосницама и манастирима, пишући своје дело, али неимајући права да служи свету литургију.

Од то доба, па све до Душана, не само, да је се Архиепископија, или помесна Српска Патријаршија, одржала у потпуној својој целини све до после смрти Вукашинове, него је се, за време Душаново, Сереским сабором узвисила на ступањ четврте Васионске, место цариградске, подвргнув и ову под своју управу; са чега је Душан и био проклет цариградском црквом, заједно са свом својом државом и народом.

Српске државице настале распадом Душановог царства

Још пре овога прастари српски Архиепископ живећи у Охриду, са ослобођењем и уједињењем и тога тамошњег дела српског народа, био је потпао под власт и управу Пећко-српског Архиепископа, или, од св. Саве, па до Сереског сабора, помесног Српског Патријарха. Али, по смрти Вукашиновој и деоби Србије, на неких дванајест српских државица и владаочица, као:

1. државу Лазареву;
2. Николе Алтомановића;
3. Балшића;
4. Жупана Ропе;
5. Јована Оливера;
6. Константина и Драгаша, због кога је Бања, престолница краља Милутина, често званог Бањског, Турцима и прозвана Констандин Бања (данашњи Ћустендил што ће рећи Константинова Бања), а у народу се још и данас зове само Бања и нахија Бањска;
7. Краљевића Марка;
8. Царице Јелене мајке Урошеве у Серезу и околини;
9. Синише Душановог брата;
10. Вука Бранковића;
11. Тврдковића; и
12. Андреаша сина Вукашинова, око Скопља,

— српска је црква остала још дуго у целипи својој, и ако су је по једини владаочићи дрпали, кидали и велике јој делове поклањали цариградској патријаршији, утицајем и сплеткама ове, само да им она имена породична мртвих помиње, а за живе се моли Богу итд., као што је то учинио Угљеша, брат Вукашинов са источним епискупијама срп. око долње Марице (Димотичком итд.) и улива њеног у море.

После дугих и многих бораба између правих насљедника престола српског, у лицу Душановог брата Синише, Лазара и осталих, који су, код живих Немањића, свима силама старали се, да им отму престо и Србијом овладају, те је између њих, а нарочито Лазара и Вукашина само та разлика, што је овај последњи још и цареубица; и кад је се Србија у главном била поделила на два већа и силнија владоца Лазара и Синишу; и српска је се црква опет поделила била на две

Патријаршије, и то: Патријаршију у Пећи, и Еласони у Тесалији, где је била у Трикали престоница Синишина, брата Душановог, који није хтео да се одрече свог права и власти не само над цариградским престолом, те је се непрестано и називао :

"Συμμεων εν Χριστω τω Θεω πιστος Βασιλευς και αυτοκρατης Ρωμαιων, και Σερβων, και πανιος Αλβανον Ουρεσις ο Παλαιολογος " но није дао ни своме патријарху, да се одрече власти над цариградским патријарским престолом.

Због попустљивости Лазарева, који се из почетка своје владе назива: "Царь всесръпскии и поморскии и подунавскии земли", и ограничења свога патријарха само на бившу област у још ужим границама Патријаршије основане св. Савом, с њега, државе му и народа, цариградски патријарси скидају анатему; признају га, са свима његовим политичким властима и царством, као и околне државе, за српског владоца место живих Неманића и т.д., те се и опет основа још једна, и то:

IV. Српска света (црна) гора

IV. Српска света (црна) гора у области Еласонској, подкриљу Пиндском, пределу пређе званом Тивајидском и Стажком, а сада тако званом Метеорском, у којој је било 24 разна и огромна српска манастира, од којих је данас остало још само 7. који поју, и то три велика:

1. Св. Стеван Немања;
2. св. Варлама;
3. тако звани Метеор; и
4. мања, и то 4. св. Тројица;
5. Сретење;
6. св. Никола Кофински; и
7. св. Обитељ,

а у којима су још и данас калуђери месни и околни и Срби, и Грци, и Цинцари, и православни Арнаути и т.д.

6. Црна — или света Гора српска

Па и Лазар није хтео заостати у благочинију од осталих тадањих владоочића српских; те се и сам, побегав из Призрена, као престолнице своје, због близине државица осталих владоочића српских, бојећи се да га не заробе, а нарочито Краљевића Марка и Балшића, и настанив се у Крушевцу, у тазбини, подигнув овај, пресељењем Будиловине испод Козника; и сам је оснивао манастире, у ове насељавао светогорце калуђере, у којима су писане књиге, као у Ресави и т.д. Основав престоницу своју на имању своје жене и тастовом, у овој је основао и Митрополију Крушевачку; а да би забашурио траг губитка Браничева, он је као што је и император римски Аврелијан око 259. год. по Христу, изгубив Дакију, или данашњу Румунију, назвао Дакијом један део Србије, захватајући Ниш, Софију, Видин и т.д. — назвао један део области Голубињске и Кучевске, Браничевом, основао у овоме и епископију св. Николе, као што је она тамо, и подигао многе манастире; но ни ова, као и доцнија деспота Ђурђа Бранковића, подигнута Митрополија у Смедереву, његовој престолници, и 6. Црна — или света Гора српска између Овчара и Каблара, не заслужују нарочите и засебне пажње; те их и остављам.

По пропасти и Деспотице Србије, мало по мало, цепана је и утамањивана и она Патријаршија Императора срп. Синише; њу је утамањивала и јела, нешто опет подижући се прва српска Архијепискупија, по престолници својој Охриду, тако прозвана Охридска, а нарочито патријаршија цариградска, а неке епискупије, нехтејући се подвргнути под цариградску

патријаршију, и непризнавајући над собом опет власт Архиепископије првобитне српске у Охриду, подпадале су, можда само по називу, под Пећску Патријаршију.

Главна је ово: да је цариградска патријаршија не само ишла на руку, него и натуткивала охридске митрополите, да се ови прогласе за независне од пећских патријараха, помажући их у томе код султана, као њихови привратници и доглавници, — а то је чинила за цену Патријаршије Српске основане Српским Императором Сенишом; те ми, за време пропасти Пећске Патријаршије, видимо многе епископије и митрополије, које су и по оним митрополијама св. Саве, биле под Архиепископијом Пећском, тада под Охридском и цариградском, а о многима су се опет овим Пећским Српским, епископијама отимале, па чак и пред турским властима у Цариграду, судиле и парничиле охридска и цариградска.

Области које је Немања ослободио

Ово се потпуно тврди још и ослобођеном српском земљом Немањом од Грка, који је ослободио и ујединио ове градове и области, као:

1. Средац, данашњу Софију;
2. Перник, изнад Сереза, на Периндагским, или Деспотским, планинама;
3. Стоб, испод Велеса, данашњи Тиквеш;
4. Землин, изнад данашњег Штипа 3 часа;
5. Велблужд, данашња Орханица на Балкану;
6. Житомиск, 5. часова југозападу од Прилипа;
7. Лешак, код данашњег Хетова;
8. Градац, више Битоља, 4. часа северу;
9. Скопље;
10. Призрен;
11. Ниш;
12. Сврљиг;
13. Козник;
14. Равни, испод Видина и т.д.

Цепане Пећске Српске Патријаршије

Пошто је се опет доцније Пећска Српска Патријаршија поцепала на пет делова, и то:

1. Карловачку патријаршију, под Аустро-Угарском, од преселења Патријарха Арсенија III. 1690 год.
2. на Охридску;
3. на Црногорску;
4. Еласонску и
5. оне епископије и митрополије отете цариградском патријаршијом дакле и њиову и т.д.

при савршеном уништењу Пећске патријаршије 1765. год. и њеном спојењу са Цариградском, осим оне Охридске, Карловачке, Црногорске, Еласонске и подпавших епископија и митрополија под цариградску патријаршију, налазимо, да су још ове епископије биле јој остале, под њеном влашћу, и то:

1. у Дупници, испод данашњег Самокова, наследница и ћерка митрополије Топличке основане св. Савом;
2. Разлогу скоро на међи између Тракије, Праве Србије и Мађедоније, такође горње

наследница.

3. Ихтиману, између Софије и Татар-пазарцика;
4. Самокову, митрополија;
5. Вларићу или Враци (старом Браничеву) митрополија;
6. Ерцеговини (Мостару) митрополија;
7. Србици, испод Видина, у данашњој тако званој Чибра, или Сибра, Паланци;
8. Скопљу, митрополија;
9. Враћи;
10. Кривој-Реци (Егри-паланци);
11. Хтетову; 12. Нишу, митрополија;
13. Крушевцу;
14. Радомиру 15. Бањи (Ћустендилу) митрополија;
16. Штипу;
17. Кратову;
18. Радовичу;
19. Шаракину (Пироту);
20. Травнику (Сарајеву) митрополија;
21. Новом-Пазару
22. Призрену, митрополија;
23. Ладеднику, у пределу више Битоља 5. часова северу, покрај кога протиче и река
Топлица и Црна;
24. Митрополија или патријаршија у Пећи;
25. Лешу (Либир) наследница митрополије зетске основане св. Савом у манастиру св.
Аранђела између Леша и Драча.:
26. Тимар или Чинари, у Черменици, бившем престолном граду српског светог краља
Владимира у Елбасанској нахији,
27. Смедереву, митрополија;
28. Црној Гори митрополија;
29. Пријепољу;
30. Мајдану, у Босни
31. Еласони, или Јасони у Тесалији митрополија;
32. Зворник, митрополија од Деспота Стефана Високог из престолнице му Сребрнице;
33. Белови, између Водена и Јенице;
34. Локва, више манастира Зрзе у Битољској нахији;
35. Клисури, у нахији Костурској;
36. Мецову;
37. Костур, тако звана Долакисурда митрополија;
38. Ужици;
39. Дебарци.

Још се не знају места која су и где су, у којима су тада биле епискупије и Митрополије српске Пећске и то:

1. Кусурли;
2. Росби, коју многи Турци кажу, да је Дубровник;
3. Кјуху-клук;
4. Кагијан;
5. Епиборус;
6. Пеланђиђа;
7. Кођика;

8. Патија;
9. Хисар, неки Турци тако зову Прокупље;
10. Хисарцик, неки Турци тако зову и Кичево;
11. Кађика;
12. Касаба.

И цркве српске у Санцаку:

1. Босанском;
2. Кициском око вароши Србице, Олимпа, а нарочито оне у тако званом Метеорима
3. Београду;
4. Нова-Преспа, у Ресинској и Корчанској нахији;
5. Приштини
6. Ђаковици, осим Дечана сад тамо нема више ништа;
7. Бузецио, цркве око Дrame и Сереза; и
8. у Сирини, око Једрена.

Дакле је свега било, колико за сад знамо, 13 митрополија, 1 патријаршија, 25. познате епископије и 12. још непознатих, осим помињаних цркава.

Са свим је дакле погрешна она мана Архимандрита Леонида у Гласнику X. српског ученог друштва од 1.870. год. на којој је

- Видин, Петрич, Еласона и т.д. узет под цариградску патријаршију,
- Пирот, Трн, Србица и Враца, под Бугарску,
- Леш, Клисурса, Чипар или Черменика, Ђибра и т.д. под Охридску и т.д. —

То је могло примити и печатати само српско-учено друштво, које нити има, нити хоће да има и појима о простору српских земаља. Оно се није потрудило, ни да, печатана имена Пећске и осталих Срп. Патријаршија у свом IX. Гласнику по старом бројању, прегледа, направи мапу, ова означи и т.д. но је чекало чак честитог и врлог брата Руса и Архимандрита Леонида, који онаку мапу донесе. што није познавао садање називе бивших српских и осталих епископија.

Распоред Срба по Порфирогениту

Српском ученом друштву, није стало било ни до простора српских земаља, које Порфирогенит у свом делу: "De Admin: Impreg: § 30." наводи, који простор већином обухвата и бивша Пећска Српска Патријаршија, а у коме и сада живе Срби; већ оно гура српске земље и још сада тамо живећи српски народ у свакојаким туђинцима, само да не буду Срби, а у својим школским књигама и историјама доказује докле је плот кнежевине Србије, да су и Срби дотле и т.д.

Ево само ради бруке и срамоте наше и наших превисоконучених западних питомаца и државника, који знају колико се кромпира у сваком лонцу годишње у свој Ђерманији скува, колико се чаша пива, каквог и где, произведе и попије, колико се и каквих котлета поједе, шампањског вина произведс и попије у свој Француској, колико се и каквих, од које породе, говеда, од колико година и т.д. бифтека направи и поједе у Енглеској, произведе и попије коњака, пунча и т.д. а не знају и не ће да знају, да још живе Срби, као што и у горњем свом делу Порфирогенит каже, који је најхрђавије писао за Србе и свео их што је могао на најмањи простор, и то:

- I. У источној Србији, у: Нишу (напомињем само градове, под именом којих се тада и подразумевају целе и огромне области њихове, и у овима многи им бивши потчињени градови и вароши); Кознику Равном (ниже данашњег Видина); Сврљигу; Средцу (данашњој Софији); Ведрјани (данашња Орханица на Балкану и тако звана Јустинијанија

прва); Брезнику (и данас Брезник); Медоци (око данашњег Разлога); Запари; Златној Гори (око данашњег Смедерева); Ршави (данашњој Ортшави); Видину (сад ће вам разбити главу високоучени, ако кажете да су у Видину Срби); Србици (данашњој Чибри паланци); Прахову; Костолцу, Смедереву; Браничеву (данашња Враца); Београду и т.д.

II. У средини Србије: Рашци на Балкану(а има једна и између Скопља и Хтетова); Пожези; Призрену, Враћи; Скопљу; Топлици, или данашњој Бањи испод Самокова; Деснику, на реци Десници у Епиру; Добруњу у Епиру; Котарици; Лешници у Епиру; Дрежнику (тамо Галичу изнад Дибре; Сјеници; Тешњу; Међуречју (данашње Кичево); Видојевцу (више данашње Лешнице): Пантину (више Пећи); Звечану (више Митровице на Косову): Црнбучју (између прилипа, Битоља и Охрида); Будимљу (између Битоља, Костура и Корче); Плевљу; Лугомиру (данашњој Јагодини); Горици (данашњој Корчи); Лази; Травнику; Радовичу, Стоцу; Мијатовцу (на данашњој Мајевици) Ваљеву; Солима (Г. и Д. Тузла) и Јајцу (у данашњој Босни);

III. У југо-западној Србији: (или Требињу, Захумљу и Неретви): Котору; Рисњу; Луци; Виталици; Руднику; Љубомиру; Драчеву; Урми; Соколу; Ободу Завали; Требњу; Тврдену; Добричеву; Хлуму; Дубровнику; Стону; Макарском. Ослу; Дабру; Невесињу; Глумнику (Гломачу); Далми; Неретви; Затону; Острогу: Врули; Олмишу; Мљету;

IV. У јужној Србији (или Зети): Дукљи (између Дибре, Хтетова, Кичева и Призрена више данашњег Гостивара); Скадру; Будви; Цетињи: Ленти (Улцињу); Градићу; Реци (више Дибре); Черменици (у Елбасанској нахији); Папратни (испод данашње Дибре, престолница краља Војислава); Слатини; Облачићу; Љешу; Драчу; Бару; Дривасту; Дримну; и Рибници.

Кад се и ово узме на ум, ондах се види, да је Пећска и Охридска српска патријаршија, у време своје пропасти, негде захватала, овај простор српских земаља и Србије, а негде и није; те је цариградска, патријаршија, и у томе била отмичарка и насилница, дав Бугарима Софију, ваљда за учињене јој услуге какве у овом разбојништву и отмици.

Српској цркви још није суђено, као и народу српском, да се једном уједини, смири, и од непрестаних насиља и трзавица, од непрестаног уништења, одкидања и чережења, дахне душом и одмори се; те је ево, и у овом 19. веку злеудне просвете и хришћанског напретка и господства, где лежи у последњој предсмртној трзавици исечена и изчерчена на неку:

1. Карловачку Архиепископију;
2. Босанску;
3. Буковинско- Боко-Которску-Дубровачку;
4. Далматинску, — све четири под благочестивом апостолско — величанственом Аустро Угарском, пошто јој млога чеда отеше и подвргоше, под ново основану Романску -Архиепископију;
5. већи део њен лежи још у ропству под цариградском патријаршијом и
6. део под Бугарском и њеним Екзархом, који се поменута оба дела, већ својски и свесрдно ждери и утамањују Грцима и Бугарима; и у кнежевинама српским:
7. Црној Гори и
8. кнежевини Србији, као слободне и независне.

Да ли игде има у свету и да ли је игде и било, од када је овога да се једна и иста духовна управа, једног и истог народа, овако зверски и нечовечно черечи и комада?.— Ја, држим да нема и да, је ово нека казна Божија и највеће искушење наше православне српске цркве, а уз њу и народа нашег.

Погледајте ви, у чијим је рукама судба овог народа, и они у чијим ће бити, само на ово, па нека вам је само бар ово упут у вашим политичким и међународним пословима; не смећите бар ово с ума и дању и ноћу, и кад устајете и лежете: па је нама доста и тога, да вас помогнемо и помажемо у постигнућу како црквеног, тако и државног, јединства Српској цркви, као да није доста насртаја и уништавања од стране римокатоличких, унијатских и других изкоренилаца српске вере и народности у Србији под Аустро-Угарском и њеним областима: Банату, Бачкој, Барањи, Срему, Славонији, Хрватској, Босни, Херцеговини, Далмацији и т.д. уништавања народности српске у Правој Србији од фанариота Грка и шизматика Бугара, владика, и у Бугарској од Шизматика бугарских одступника од православља и т.д. који, више утаманише вере и народности српске од кад српска патријаршија Пећска и Охридска 1765. год. подпаде под њих до данас, дакле за 110. год., него од кад Турци коначно завладаше тим земљама 1459. г. па до предаје тих српских патријаршија у грчко-бугарске руке, дакле за више од преко 310. година; те сада и нема не само целих епискупија као: Локвенске, Разлошке, Ихтиманске, Криво-речке, Хисарске, Росбевске, Черменичке, Хвостањске, Патијске, Ладедничке и т.д., — које се истурчише и утаманише, но и целих митрополија, као: Еласонске и т.д., — него још сада и рођена њена чеда, у кнежевини Србији, и Србији под Аустро-Угарском, овде разуме се по себи утицајем римокатоличким и других уништаоца вере, а са овом и народности Српске, укидају, нападају, и хоће да је, ваљда научени непријатељима српске вере и народности и по примеру њиховом, уништавају и затиру, захтевајући на својој последњој скупштини, па и закључак донесав, да се многи манастири, ако није могуће за сад сви униште, а оно да се за сада сведу калуђери у неколико некаквих историјских манастира, а остали манастири, да се преокрену у мирске цркве.

Пре но што пређем на завршетак овог чланчића; пре но што кажем које су и шта су историјски манастири; пре но што напоменем да ли је корисно, да ли умесно, да ли паметно, да ли целисходно, затворити и уништити многе манастире; пре но што напоменем, да ли се могу, и да ли је праведно, одузети од манастира имања, — хоћу да побројим само знатније и познатије српске манастире у кнежевинама Србији, у Србији под Аустро-Угарском, у Србији под Турском и у Србији под Бугарском; тако дакле:

Попис знатнијих и познатијих манастира српских

I. У делу Србије под Бугарском

У Србији, или делу Србије, који је, под данашњом кнежевином Бугарском, а имено у санцаку Софијском и Видинском.

Морам признати, да не толико са непознавања онога српског краја, који захвата нахије: Трнску, Бањску (Ћустендилску или Ћустендил бањску), Радомирску, Самоковску, Дубничку, Софијску, Белградчишку, Берковачку, Врачанску, Видинску, Ломпаланачку и Кулску, у којима, осим нешто мало Влаха и Бугара у нахијама: Видинској, Ломској и Врачанској, живе чисти и искључиво овејани најчистији Срби, који су најбоље од свију српских крајева сачували и ношњу, обичаје српске, итд. колико са недавања повода странцима, да распире још већу ватру раздора између нас и Бугара, који нас сваки дан, сваки минут и час свима, па и најподлијим средствима и начинима, нападају, изазивају итд. непрестано још и данас па још и од свог ослобођења и отмице горња српска два санцака, — а и држећи, да ће кад тад Бугари се опаметити и нама та два санцака Видински и Софијски са свима својим нахијама, на леп начин вратити—напоменућу, рекох само два три главнија манастира, остављајући остале и ненапоменуте, и то:

1. Манастир Риљски Србина свеца Јована Риљског, а општи храм св. Богородице задужбину краља Дечанског и Реље Омућевића, где му је и вечна кућа. Манастир је овај у Самоковској нахији;

2. Манастир Бањски, храм св. Стефана Архиђакона, у данашњој Бањи, или Тустендилу, задужбина краља Милутина, подигнута у његовој бившој престолници. Сада је тај манастир као црква и преокренут му је храм, те је главни св. Богородици;
3. Премудрости Божије, или св. Софија, у данашњој Софији, или прастаром срп. Средцу, потурчен па разорен и доцније метох му обрнут у мирску цркву. Задужбина је и вечна кућа српског краља Милутина; те је се и прастари српски Средац, од те Милутинове задужбине, прозвао Софија. У Софији налазе се још и данас целокупне мошти светог краља српског Стефана Уроша II. Милутина;
4. Драгомански манастир св. Аранђела, задужбина Неманића, такође сада у Софијској, а до постанка кнежевине Бугарске, у Пиротској нахији ;
5. Рујански св. Аранђео у Трнској нах., задужбина из доба краља Драгутина,
6. Мислотишки манастир , храм св.Богородице, задужбина српска из доба Деспота српских;
7. Добрешевски (или Погановски) манастир св. Јована Богослова, — задужбина краља Уроша великог, такође у Трнској нахији;
8. Белградчишки манастир св. Богородице, задужбина српских владалаца још пре Немање:
9. Браничевски св. Никола (Врачански сада), задужбина српских владалаца и место становања Браничевског митрополита основаног још св. Савом;
10. Бојановски, св. Богородице, у софијској нахији, задужбина Неманића.

II. У Србији под Турцима, или Правој (старијој) Србији.

11. Жички, а и Загорички, манастир у Јанинској нахији у Епиру, храм св. Богородице, задужбина Краља Дечанског;
 12. Јанински тако звани манастир, код вароши Јанине, на јанинском језеру храм св. Аранђела, задужбина, и вечна кућа српског краља Стефана Владимира Неманића, где му се и целокупне мошти налазе.
- Тако звани сада Метеорски а у старини Тивајидски, или по пределу Сташки, манастири у Трикалској нахији, у Тесалији и то:
13. Св.Симеона, или Стефана Немање, задужбина последњег Императора и Цара Српског, грчког и т.д. Стефана Јована Неманића, вечна кућа где бораве мошти Јоасафа Неманића, сина Синошиног, и св. Ангелине;
 14. Св. Варлама, задужбина предпоследњег Императора и Цара Грчког, Српског и т.д. Синоше Неманића, вечна кућа моштију му под именом св. Варламе;
 15. Метеор манастир, тако звани задужбина Стефана Душана;
 16. Св. Тројица;

17. Сретење;

18. Св. Никола Кофински и

19. Св. Обитељ, или грчки звана "Аксија мона," задужбина Дечанскога, а остале све, као и бивших још 17. манастира, па разорених, задужбина св. Неманића, потомака Стефана Сенише, брата Душановог.

Сви ови Метеорски манастири, као и она два Епирска, већ су коначно пропали за српство, јер је се народност српска тамо већином угасила, и још се сада, по околинама са свим гаси и изумире, преливајући се у Грке и Арнауте. Ваљало би барем мошти српских светаца, које се тамо налазе, као: св. Стефана Владимира., св. Сенише Варламе, св. Стефана Јосафа, св. Ангелине, и т.д. са тамошњим старинама српским, као и изумирућим народом српским, пренети и преселити овамо у кнежевину Србију;

20. Манастир Хилендар, у св. Гори, хр. св. Богородице Троручице, — задужбина св. Симеона новог Мироточца српског и сина му св. Саве, који већ отимају браћа Блгари, као што су они и други, већ сасвим и отели нам још 5. бив. српских манастира у св. Гори, и

26 и 27 помињата два у Јерусалиму св. Саве и Аранђела, која ће нам оба уступити Грци, али да и дугове манастирске примимо на се, — то је свега 27 манастира

Ови су даље манастири у још потпуној Србији под Турцима, тако званој Правој (старој) Србији, у којој је и вера и народност српска, очувала надмоћност над осталим и свима укупним и заједно узетим и верама и народностима и то:

28 Криворечки, а од неких и Кривоаланачки, манастир, храм св. Богородице и Србина свеца Аћима Осоговског у Криворечкој (Кривоаланачкој) нахији, — задужбина краља Драгутина, вечно становање моштију св. Аћима, обнављан Деспотом Ђорђем Бранковићем и вечна му кућа и боравлење;

29. Пчински манастир, храм и вечпо боравлење моштију св. Оца Прохора, — Србина свеца, пре у Врањској нахији, а сада, пошто је тај део отргнут од Врање, као и сва Пчиња, при последњем ограничењу кнежевине Србије, подпада под ново основану тако звану Биљачку нахију, која је у Кумановској; манастир је овај задужбина краља Милутина и цара Лазара;

30. Матејевачки манастир, храм св. Богородице, у Кумановској нахији, подигнут још пре Немање, а изнова величанствено сазидан царом Урошем и царицом Јеленом, женом истога, где јој је и вечна кућа и боравлење заједно са још једном женском од лозе Неманића. Место крунисања краља Милутина, — манастир је у Кумановској нахији;

31. Карпински манастир, храм св. Богородице, задужбина краља Владислава;

32. Нагорич, храм св. Ђурђа, задужбина, краља Милутина, вечна кућа Шишмановића погинулог у борби на Каменчи,

33. Лесновски манастир, у Кратовској нахији, храм св. Аранђела, задужбина Јована Оливера и Душанова, место боравлења моштију Србина свеца, св. Гаврила тако званог Лесковског.

Старешине Лесновских калуђера, више станују у Кратову, месту вечне куће Неманића, од пре Немање, па до изумирања те свете српске породице, у коме још и данас има

целокупних 9. Неманићских гробница. У овој породичној Неманићској гробници, која је се и састојала од самих цркава подигнутих над гробовима знатнијих умрлих чланова Неманићске породице, који за живота, свога, нису одсечно, било то усмено, или писмено, наредили, где ће се сахранити, као што је речено, још стоје 9 целих и много разваљених Неманићских надгробника;

34. Кочански манастир, у Кочанској нахији, храм св. Пантелије Целебника, задужбина Стефана Немање, доцније обнављан околним народом српским;

35. Овчеполски манастир, сада скоро сасвим разорен, у Штипској нахији, пределу Неманици; те се још зове и Неманићски манастир, храм св. Николе задужбина Стефана Дечанског;

36. Неманићски Манастир, храм св. Аранђела Михаила у Неманици, Штипске нахије, такође скоро запустео и у развалинама, — задужбина Неманића још пре Стефана Немање.

У пределу садање Неманице, која је у старини била већа, захватајући сву Кратовску, већи део Кочанске и Штипске, један део Кумановске и Велешке нахије и т. д. има више од 50. развалина и урвина, од бивших српских цркава и манастира, бивших подизатих не само свима члановима владајуће лозе Немањине од почетка па до свршетка њеног, него и пре управо од постанка њеног, као и развалине, чисто тако да се изразим бивше породичне Неманићске епискупије, тако зване Морозвиждске, на ново подигнуте и обновљене Душаном. Овај се предео може још назвати Прва и најстарија срп. св. Гора из 1. в. по Христу.

37. Бошавски манастир, Успења св. Богородице, у Тиквешкој нахији, задужбина српског краља Радослава, сина Стефана Првовенчаног краља српског крунисаног по други пут круном православном донесеном св. Савом из Никеје, док су до њега па као и он сам први пут, били српски краљеви венчавани, или крунисавани, крунама српских краљева, које доводе свој почетак из Рима и папа; те је тиме св. Сава са свим прекинуо све духовне везе и саобраћаје српског народа, државе и владоца са папама и римокатолицизмом: и због тога се овај српски краљ и зове Првовенчани и Правовенчани;

38. Полошки манастир, у Тиквешкој нахији, храм св. Аранђела Михаила, задужбина српског краља Стефана Немање;

39. Велешки, храм св. Пантелије, задужбина српског краља Стефана Немање;

40. Велешки манастир, храм св. Димитрија, задужбина и вечна кућа срп. жупана и брата Немањиног Страшимира.

41. Велешки, манастир. храм св. Спаса, задужбина Краљевића Марка;

42. Ветрски манастир, у Велешкој нахији, храм св. Јована, задужбина српског краља св. Дечанског;

43. Билски манастир, код Богомоље, па се често и Богомилски зове, у Велешкој нахији, храм св. Богородице, задужбина краља Српског Уроша Великог;

44. Топлички манастир, у Битољској нахији, храм св. Николе, задужбина краља српског Уроша великог, а обнављан и обдржаван преко 200. година породицом Чардаклијћа, који су имали своја имања овде, и у Ленову, Маврову и Нићиворову, хтетовске нахије;
45. Слечевски манастир, храм св. Јована, у Битољској нахији, задужбина српског краља Стефана Дечанског, у ком је манастиру суђено јеретицима Бабуњанима, Патаренима и другима;
46. Серески манастир, у епархији сереској изнад вароши Сереза, храм св. Јована Крститеља, задужбина цара српског Душана, његове жене царице Јелене, где јој је и вечна кућа;
47. Ковински манастир у истој епархији, храм св. Аранђела Михаила., задужбина цара Душана;
48. Струмнички манастир, у Струмничкој нахији задужбина краља српског Стефана Уроша Дечанског,
49. Лисалојски манастир, у Битољској нахији, храм св. Богородице, задужбина краља српског Уроша великог
50. Свети Ђурађа, у Битољској нахији, задужбина краља српског Радослава;
51. Св. Илија, у Битољској нахији, задужбина краља српског Вукашина;
52. Улишки манастир, у Костурској нахији, храм Успења св. Богородице, задужбина, српског краља Михаила;
53. Костурски, тако звани манастир, изнад Костура, у нахији тога имена, храм св. Илије, задужбина Краљевића Марка;
54. Бивкућски манастир, у Корчанској (или Горичкој) нахији, храм св. Апостола Петра и Павла, задужбина српског краља Петрислава, оца св. српског краља Јована Владимира, и вечна кућа свога основаоца краља Петрислава;
- 55). Зоранички манастир, у Елбасанској нахији, више Елбасана, па често и Елбасански називани, храм св. Духа, — задужбина српског светог краља Јована Владимира, обнављан доцније владоцима из дома Карла Анжујскога. У њему су целокупне мошти св. Краља српског Јована Владимира, кога је, на превари, убио, у отетој од светог краља Владимира бив. му престолници Преспи у сред бивше његове краљевске саборне цркве, отмичар и разбојник Владислав, владалац Маћедонско-Српски;
56. Бигарски, а и Речки, манастир у пределу реке Радике, због које се околни становници зову Радичани, и Речани, код нас Рекалије, — у Дибарској нахији, храм св. Јована, задужбина српског светог Краља Јована Владимира,
57. Калчишки, или Калчистски манастир, на западно-северном крају Охридског језера, у Охридској нахији, храм чисте Пречисте, задужбина Младсиа Бранковића, обнављан ћерком деспота Ђурђа Бранковића, султаницом Маром,
58. Св. Наум, у југоисточном врху Охридског Језера, у Охридској нахији, задужбина српског краља Михаила;

59. Лешански манастир, у Дебрци Охридске нахије, не далеко од развалина града Београда краља Владимира, храм Свих Светих, задужбина св. Ангелине краљице српске;
60. Света Богородица, више Охрида, у нахији Охридској, задужбина султанице Маре, ћерке деспота Ђурђа Бранковића, доцније поправљена;
61. Крњино манастир, у Кичевској нахији, храм Чисте Пречисте, изнад Кичева, задужбина, краља Милутина, доцније обнављан и поправљан;
62. Поречки манастир, у Поречу, Кичевске нахије, храм св. Богородице, задужбина краља српског Стефана Уроша великог.
63. Русачки манастир, у Призренској нахији, храм св. Богородице, задужбина св. Неманића,
64. Коришки манастир, у призренској нахији, храм св. еванђелиста Лука;
65. Дечански манастир, у Ђаковачкој нахији, храм св. Спаса, задужбина краља српског св. Стефана Уроша III Дечанског, вечна му кућа и св. Српске Краљице Јелене, где се налазе целокупне свете мошти његове и св. Јелене.

Папе непрестано нуде калуђерима овог манастира по 3000 дук. ц. год., да остане православни, али само да их признају и помињу, као хтиторе и приложнике; Екзархат бугарски опет непрестано нуди им по 1000 дук. ц. год. помоћи само да га признају Дечани, а они су међутим тако презадужени да, само годишње по, 25.000 гроша интереса плаћајући, — на то све не пристају. Дечани ће скоро пропасти на стид и срамоту васцелог и укупног садањег нараштаја српског народа. Док није била кнежевина Србија ослобођена, ишли су му на поклоњење и Срби па и владике и из кнежевине Србије и из Србије под Аустро-Угарском; те их тиме одржавали: а од ослобођења не иду ни један ни други. До оснивања бугарске екзархије издржавали су га Срби из Праве Србије, јадно и тужно робље турско, — од кад се основа екзархија, само су га обдржавале и то не целе (који се непобугарише) нахије: Охридска, Дибарска, Кичевска, Призренска, Вучитрнска Пећска, Новопазарска, Прокупљанска, као и делови непотпавше под Бугаре: Скопљанске, Кумановске, Врањске, Пиротске, Нишке, Бањске, Софијске, Видинске и т.д. а од кад се основа бугарска кнежевина, и рашири српска кнежевина ратом, скоро са свим утаманише и осиромашисе горње још заоставше под Турцима нахије; наши дивни и чудни св. Дечани пропадају и губе се!

- 65а. Пећски манастир, или Патријаршија изнад Пећи, у Пећској нахији, а и манастир св. Арсенија, задужбина св. Саве првог Патријарха и Архиепискупа српског, и св. Арсенија, бивша Престолница Патријараха Српских, са целокупним моштима многих Архиепискупа и патријараха српских, као и светим главама 5 светих Целебника: Ореста, Мардарија и т.д.
66. Црноречки манастир, у Рожајској нахији, храм и чувар моштију св. Србина Петра Коришког;
67. Берански манастир, у Гусињској нахији, храм св. Ђорђа, задужбина Вукана сина Немањина.
68. Девички манастир, у Обилићу, вучитрнске нахије, храм св. Јанићија, Србина испосника, задужбина Деспота Ђурђа Бранковића;

69. Градчаница манастир на Косову изнад Приштине, у Приштинској нахији, храм св. Богородице, задужбина краља српског Стефана Уроша II. Милутина;
70. Неродимљски манастир, у приштинској нахији, храм св. Цара српског Уроша Нејачког, задужбина мајке му царице Јелене, доцније обнављан, но још потпунце не пева;
71. Лешачки манастир, у Хтетовској нахији, храм св. Атанасија, задужбина Стефана Немање, обнављан, царем српским, Лазарем;
72. Златовршки манастир, а и Трескавац звани у прилипској нахији, храм св. Богородице, задужбина српског краља Стефана Уроша II Милутина,
73. Слепчевски манастир у Прилипској нахији, храм св. Николе, задужбина Стевана Уроша III. српског краља. сина Милутиновог, св. краља Дечанског;
74. Прилипски манастир, у тако званој вароши Прилипу, храм св. Аранђела, задужбина Краљевића Марка, и жене му краљице Јелене, и место Марковог крунисања;
75. Зрза манастир у Прилипској нахији, задужбина краља српског Војслава па обновљен Вукашином краљем, место у ком је овај цареубица и упропастилац српске државе крунисан.
76. Сухоречки манастир, у Скопљанској нахији, храм св. Димитрије, задужбина и вечна кућа краља Вукашина, цароубице и упропастиоца српске државе, жене му и сина краља Марка Мрњавчевића;
77. Нерезски манастир, у Скопљанској нахији, храм св. Пантелије Целебника, задужбина Стефана Немање и императора источно-римског Алексције Комнена;
78. Манастир св. Илије у истом месту, задужбина српске краљице Неде;
79. Големоречки манастир, у Скопљанској нахији, храм св. Андрије, задужбина српског краља Андреаша Мрњавчевића, сина цароубице и утаманиоца српске државе краља Вукашина;
80. Трескавачки манастир, у Скопљанској нахији, храм св. Василија, задужбина Дмитрашка Мрњавчевића, сина помињатог цароубице и упропастиоца Србије и српског народа, краља Вукашина;
81. Чучарски манастир, у скопљанској нахији и Црној Гори, храм св. Никите, задужбина краља српског св. Стефана Уроша Милутина;
82. Кучевишки манастир, такође у Скопљанској нахији, и Црној Гори, храм св. Аранђела, задужбина српског цара Стефана Уроша Нејачког;
83. Побушки манастир, такође и у нахији и Црној Гори Скопљанској, храм св. Богородице, а задужбина српског краља Стефана Немање; обнављан духовником Нифоном;
84. Бањански манастир, такође у нахији и Скопљанској Црној Гори, храм св. Илије, задужбина неког војводе Стефана високог Деспота српског, па опет доцније обнављан;
85. Драганачки манастир, у Гниланској нахији, храм св. Аранђела Михаила, задужбина Константина сина краља Милутина, као што је његова и задужбина и гробница скоро целе

урвине, за непунa 3. часа истоку одавде, од бившег, сада тако званог Проклетог манастира, такође у Гниланској нахији.

III. Манастири српски у Србији под Аустро-Угарском:

86. Бездински манастир, у области Баната, православној српској епархији Темишварској, прастари је храм био Ваведења, а од обновљења овог српског манастира, старијег још и од доба Неманића, деспотима Бранковићима и војводама Јакшићима, храм је Успенија св. Богородице. У њему је вечна кућа Горњо-Карловачког православног владике српског Сергије Каћанског.

87. Манастир тако звани Сент-Ђурђски (св. Ђурђски), у истом пределу и православној епархији српској, храм је св. Ђурђа, због чега се тако и зове, задужбина је српска из доба Неманића, али је доцније обновљен Деспотом српским Јованом Бранковићем, сином Деспотице Српске св. мајке Анђелине;

88. Ходошки манастир, у истој горепоменутој области и епархији православној српској, храм је Ваведења св. Богородице. Подигнут је још за време Неманића, али је доцније војвода српски Стефан Јакшић, из данашњег Брезника, који отеше од нас за Бугаре, обновио; и ту је вечна кућа тих славних Срба Јакшића. На велику тугу и жалост, мало је било зла и несреће, уништења и искорењивања народности српске у Србији под Аустро-Угарском и подвргнућа под оцепљену од Срба, тако звану Романску митрополију, народа српског, у целој епархији Арадској и осталима, него хоће још и овај споменик народа српског, да предаду у руке Романима; те да и њега, околину му српску, као и остали толики народ српски, заједно са костима Јакшића, поромане и за српство вечно и за навек униште;

89. Војиловица манастир, такође у области Баната, у Србији под Аустро-Угарском, а у православно-српској епархији Вршачкој, храм је, као што је раније казано, св. Аранђела Михаила;

90. Златица манастир, у поменутој области и православној српској епархији, храм је светог Саве Српског Архиепископа и Патријарха. Задужбина је Стефана Немање, оца св. Саве.

91. Месић манастир, у истој поменутој православној српској области и епархији, храм је рођење св. Јована, подигнут је у време Стефана Немање владоца српског, трудом св. Саве и монахом Арсенијем Богдановићем, — манастир је овај више пута Турцима паљен и пљењен; те је јеромонах Мојсије Стефановић ишао 1743. год у братску нам Русију, и од благочестиве Императорице руске Јелисавете израдио годишње по 300 рубаља помоћи, а остала му браћа Руси дали: књига, св. утвари, икона, одежда и црквену заставу, — у њему је вечна кућа православног владике српског Вићентија Поповића;

92. Свето-Ивањски, или Ковиљски, манастир, у области Бачкој, у Србији под Аустро-Угарском, а у православној српској епархији Бачкој, храм му је и ко га је подигао, раније напоменут;

93. Бођански манастир, у православној српској епархији и области Бачкој, у Србији под Аустро-Угарском, храм му је раније, као и ко га је подигао напоменут. Овде је вредно споменути то: да је породица славног бившег слависте и професора на московском универзитету, пок. Јосифа Максимовића Бођанског одавде; то је се и звала, а и сада зове, ако је још има, по овом месту "Бођански". Она је била од властеле српске и спахија овог места, па, нехтев се поунијатити, за време ужасног гоњења Срба и њиховог православља од римокатоличких Немаца и Маџара у прошла 3. века, преселила се у Малу Русију, као што ми је и сам пок. Бођански причао;

94. Габровац манастир у области Барањској, у Србији под Аустро Угарском, а у православној српској епархији Будимској, храм је св. Аранђела Михаила, задужбина још из доба Неманића, али је око 1738 год. обновљен, пошто је, као што је већ напред казано, порушен и уништен Ковински манастир,

95. Гомирје манастир у Србији под Аустро-Хрватима, у православној српској епархији Горњо-Карловачкој, манастир је овај основан још у доба Неманића, али је у 16 веку, бивши порушен, обновљен;

96. Манастир Ораховица, у Србији под Аустро-Хрватима, а у православној српској епархији Пакрачкој, такође је из доба Неманића, али је бивши турцима рушен у 16 веку обновљен.

97. Манастир Љепавина, у истој области и православној српској епархији, такође је основан још у доба Немањића, али је, бивши порушен, 1550 год обнављан јеромонахом Јефремом Букидабовићем пострижеником у српском Хиландарском манастиру;

98. Крушедол манастир, у Србији под Аустро-Хрватима, у области православног српског Срема, а под управом православног српског патријарског карловачког престола. Храм и кад је и ким подигнут, напред је наведено. У њему су делови светих моштију: св. Анђелине српске; св. Максима владике Јована и Стефана Деспота српских од лозе Бранковића, — вечна кућа патријарха Арсенија III и IV православног Архиепископа српског: Исајије Ђаковића; Јована и Вићентија, Митрополита Никанора Петоцкванског (Печујског) . који је умро 1751 год. бившег Митрополита Београдског и кнежевине Србије Петра Јовановића; Књагиње Љубице Милоша Обреновића I. Књаза српског, последњег Деспота српског Ђурђа Бранковића умрлог у заточењу Швапском у Егри 1711 год. а пренете му кости Танасијем Рашковићем Обрштаром српским 1744 год. и вечна кућа и овог Рашковића, који је умро 1753 год. и Стевана Шупљикца последњег војводе Српског 1848 год. умрлог као и горњи Обрштар по предању од отрова.

Ту је сабља и одело војводе Стефана Шупљикца, хаљине Књагиње Љубице, слике разних, као: Дуке Фелдцајг-мајстера, генерала Путника, Давидовића, пок. Кнеза Михаила и Кнегиње Љубице у природној количини и слика Деспота Ђурђа II. Бранковића и т.д.;

99. Манастир велика Ремета, у истој области и православној српској управи, о храму и кад је и ким подигнут, напред је казано. Само је значајно ово, да је се овде, међу многим другим старинама, чувала слика Петра Великог Руског Цара, снимљена, кад је он овде долазио, и да је се у њему венчао Хилфердинг.

100. Манастир Гргетек, у истој области и црквеној православној српској управи, као и горњи, а о храму и кад је подигнут напред је напоменуто. Значајно је ово, да овај манастир на своја имања плаћа годишње држави самог данка 5000 форината, да је најбогатији од свију манастира онд., и вечни камен спотицања за оне, који желе да су му управници и т.д. Сада је у њему чувени бугарофил и издајник српске народности настојатељ Архим: Руварац, који је у свом бугарофилском фанатизму и калуђерском заносу дошао чак и до тог безобразлука и беснила, да је и св. Петку Параскеву српску у; "Летопису" побугаривао, на стид и срамоту истине и науке, док у стотинама старих срп. грчких, руских и т. д. рукописа па и руских и грчких печатаних патерика стоји, као што и јесте, да је Српкиња, и само у делу владике руског Филарета "Јужни свеци" стоји да је Бугарка. Да му је Богом просто све остало, па и што о трошку и зноју јадног и кукавног нашег ропског народа у Србији, под Аустро-Угарском, издржава Бугаре, док се српска сиротиња и нејач, римокатолички и пропада са, глупости и сиротиње, јер је и то издаја своје народности, за коју би га требало под громилу, само да нам није дирао нашу св. Петку Параскеву;

101. Манастир Хопово, такође у истој православној српској области и црквеној управи, а о храму и постанку његовом, раније је напоменуто. У овом се манастиру Доситије покалуђерио, где се и сада чувају и показују две ћелије, у којима је он живео;

102. Манастир Врдник, у истој православној српској области и под истом црквеном управом. О Храму, кад је и ким подигнут, казано је раније. Прозван је Раваницом, од кад је тело Цара Лазара у њега донесено. Осим огромних целокупних моштију, разуме се, са осеченом главом, Цара Лазара и других старина и знатности, овде се чува долама његова, у којој је погинуо, позлаћени пехар с натписом године 1388. мањи царице Милице и један мач од 1414. год. по причању деспота Стефана Високог;

103. Манастир Јазак, у истој православној српској области и под истом духовном управом, више поменутој. О храму и кога је, као и кад, подигао, напред је казано. Значајно је то: да је овди близу био православни женски српски манастир, па кад је уништен, иконе из истога 1678 год. калуђерице су дале овом манастиру. У њему су мошти цара Уроша Неманића Нејачког, и многе старине из њега су однете у Беч, а неке се од бив. жен. манастира још чувају, као прастаре двери и т.д.

104. Манастир Бешеново, у истој православној српској области и под истом управом, као и горњи, — а о храму, и кад је подигнут напред је напоменуто. У овом манастиру има највише сачуваних слика знатних Срба светских разних и духовних звања и чинова, међу којима је и слика подвојводе српског Александра Рашковића, где му је и вечна кућа. Међу осталим знатностима има један прастари крст из доба краља Драгутина, појас Патријарха Арсенија IV од 1740. год. и т. д.

105. Манастир Шишатово, у истој православној српској области и под истом црквеном управом, као и горњи. О Храму, и кад је подигнут раније је казано, само га је обновио 1520. год. игуман Теофил из Жиче, а пређе је се звао Реметско. У манастиру су овом целокупне мошти Деспота Српског св. Стефана Штиљановића у ћивоту украшеном благородним металом. На моштима је скупоцени крст помињатог епископа Вићентија Поповића, медаља војводе српског Јована Манастирлије и грб Деспотов. Осим моштију св. Стефана Штиљановића, међу многим старинама овде се чува: и чаша Деспотова од сребра и чаша Деспотице Јелене, жене светог Стефана, војводе Манастирлије, Витковића Секуле, регементског обрштера и т.д.;

106 Манастир Кувеждин, у истој православној српској области и црквеној управи, као и горњи. О Храму, и кад је подигнут више је напоменуто, али је обновљен 1805 год. игуманом ГенADIЈЕМ Кириловићем, с братством и околним народом. Његов је филијал у Фрушкој Гори, прастари, пре Немањића доба, сада мали манастирчић тако звани Ћипша;

207. Манастир Прибина Глава, у истој православној српској области и под истом духовном управом. О Храму, кад је и ким подигнут, раније је поменуто, али је и овај манастир 1741. г. обновљен. Северу је, за не пун час, Беркасово, Престолница Српског Деспота Јована Бранковића, са чесмом, која се зове "Деспотовац", у којој вода никад не пресише.;

108 Манастир Беочин, у истој православној српској области и под истом духовном управом, као и горњи. О храму, и кад је подигнут овај манастир, напред је напоменуто, али је обновљен 1732 и 1733. год. Има своју капелу, храм св Ђурђа;

- 109 Манастир Реметица, у истој области, под истом духовном управом, као и горњи. О Храму, и кад је подигнут, раније је напоменуто;
110. Манастир Раковац, у истој православној српској области, и под истом духовном управом, као и горњи. О храму, и кад је подигнут, такође је раније напоменуто. Бивао је више пута Турцима паљен и опет Србима обнављан. И овај је манастир помаган братском нам и јединоверном Русијом. У њему је вечна кућа, отрованог епископа Бачког, Пантелија Живковића, и говори се бив. поунијаћеника, Архијепискупа коме нека се и име затари, и ако су му издајничке кости скупљене и у једној малој труњи на тавану звонарином чувају се; ,
111. Манастир Фенек, у истој поменутој горе православној српској области и под истом црквеном управом. О храму и кад је подигнут, већ је напоменуто. У њему је вечна кућа млогим знатним Србима одавде, као 1848 год. Вршачког владике Стефана поповића, Новића пуковника Петроварадинске пуковније, и млогих, као и из садање кнежевине Србије и праве Србије. Пред манастиром је капела, коју је подигла била св. Српска мајка Анђелина, а у овој је лековити кладенац. У овом су манастиру лежалс мошти свете Петке Параскеве српске, коју као што је већ напоменуто, чак и побугарица Иларијон Руварац Архимандрит и некакав вајни српски списатељ побугарава, нека му је счастљив свршетак, као мухамедовом другу Ресулу! Нека му се достојно општенародски плати и врати!
112. Манастир Крка, у области српској Далмацији и православне српске Далматинске епархије, у Србији под Аустријом, храм св. Аранђела Михаила, задужбина српских краљева још и пре Неманића, јер је обнављан 1402 и 1577 године;
113. Манастир Крупа, у истој области и православној српској епискупији, као и горњи, храм је Успења св. Богородице, задужбина српског цара Стефана Душана силног 1345 год. а обнављан 1642. год.
114. Манастир Подластва, у српској области Далмацији и православне српске епархије Бококоторско-Дубровачке, у Србији под Аустријом, Храм је рођења св. Богородице;
115. Манастир Бања, у истој српској области и истој православној српској епискупији као и горњи, храм св. Ђорђа;
116. Манастир Савина, у истој српској области и православној српској епискупији као и горњи, храм је Успења св. Богородице;
117. Манастир Градиште, у истој српској области и под управом поменуте православне српске епискупије, као и горњи — храм је св. Николе,
118. Манастир Режевић, у поменутој горњој православној српској области, и православној српској епискупији, — храм је Успења св. Богородице;
119. Манастир Прасквица у поменутој више српској области и православној српској епискупији, храм св. Николе;
120. Манастир Дуљево, у поменутој, као и горњи, српској области и православној српској епискупији, — храм св. Стефан Архиђакон;

121. Манастир Подмајина, у поменутој, као и горњи, српској области и правосл. срп. епискупији, — храм св. Петке Параскеве Српске;
122. Манастир Житомислићски, у православној српској епархији мостарској, у српској области Херцеговачкој у Србији под Аустријом, — Храм Благовештења, задужбина Милорадовића;
123. Манастир Пивски, у истој српској области и православној срп. епархији, — храм Велика Госпођа 15. Августа;
124. Манастир Косијерово, у Баљанима, у истој срп. области и под истом православном српском црквеном управом, као и горњи, — храм је Мала Госпоја 8. Септембра;
125. Манастир Добрићево, у Завођу, и истој православној српској епискупији и области, као и горњи, — храм Ваведења 21. Новембра;
120. Манастир Бијела, у Дробњацима, у истој, као и горњи, православној српској области и епискупији;
127. Манастир Дужи, код Требиња, у Шуми, и у истој православној српској области и епискупији, — храм је Велика Госпођа;
128. Манастир Завала, у Попову, у истој православној српској области и епискупији као и горњи, — храм Ваведења;
129. Манастир Пљеваљски, у истој српској области и под истом православном српском црквеном управом, као и горњи,—храм св. Тројица;
130. Манастир Милешево, код Пријепоља, у истој срп. области и под истом православном српском епархијом црквене управе, као и горњи, — храм Спасов или Вазнесења, задужбина Српског краља Владислава, сина Стефана Правовенчаног, бивша вечна кућа моштију св. Саве првог Архијепискупа и Патријарха Српског;
131. Манастир Бања, у истој српској области и под истом црквеном православном поменуте епискупије српске, управом, као и горњи, у нахији Нововарошкој — храм св. Николе, — задужбина краља српског Стефана Уроша I Великог;
132. Манастир Тамна, у нахији зворничкој, у српској области Босне, и Србији под Аустријом, а у православној српској зворничкој епархији, — храм св. Троица, — задужбина краља српског св. Јована Владимира, доцније краља српског Драгутина, Краљице му и деце Краљевића, — обнављан и поправљан царем Лазарем и царицом Милицом;
133. Манастир Озрен, у истој српској области и под истом црквеном православном српском управом, као и горњи, у нахији Маглајској, — задужбина Стефана Немање краља српског;
134. Манастир Папратња, у власаничкој нахији, у српској области Босне, и Србији под Аустријом, у православно-српској епархији сарајевској, — храм св. Тројице, — задужбина Краља Српског Стефана Драгутина;

135. Манастир Ловница, у истој срп. области и под истом православном српском црквеном управом, као и горњи, — у Власаничкој нахији, — задужбина такође Краља Српског Стефана Драгутина;

IV. Манастири српски у кнежевини Црној Гори

Православни манастири српски у области тако званој кнежевини Црној Гори, у делу Србије под управом слободних и независних Црногорских Кнежева:

136. Манастир Цетињски, на Цетињу, у Србији, под управом Кнежева Црногорских, а под православном српском црквеном управом митрополита црногорског, — храм Мала Госпођа;

137. Манастир Острошки, у истој срп. области и под истом православном српском духовном управом, као и горњи у нахији Белопавлићској, — Храм св. Тројице;

138. Ждребчаник манастир, у Белопавлићима, у поменутој српској области и православној српској духовној управи, као и горњи;

139. Манастир Пиперска ћелија, у истој српској области и под истом православном-српском духовном управом, као и горњи;

140. Манастир Морача, у православној српској области поменуте кнежевине Србије и под поменутом православ. српском управом, — храм је Успења св. Богородице, задужбина и вечна кућа Вукана, сина Немањиног;

141. Никшићски манастир, у истој православној српској области и епископији, као и горњи, — храм св. Апостола Луке;

142. Манастир Брчела, у истој православној српској области и епископији, као и горњи, — у нахији Црмничкој, — храм св. Николе;

143. Манастир Дуга, код Мораче, у истој православној српској области и епископији, као и горњи;

144. Манастир Добриловина, код Колашина;

145. Манастир Под Малинском и

146. Манастир Довоља, код Таре, храм св. Аранђела, — сва три у горе поменутој православној српској епархији и области, као и горњи.

V. Православни српски манастири у кнежевини Србији

Православни српски манастири у области тако званој кнежевини Србији, или Шумадији, у делу Србије, под управом слободних и независних Кнежева Српских:

147. Манастир Студеница, у округу Чачанском, срезу студеничком, православној српској епархији Ужичко-Крушевачкој, — храм Успење св. Богородице — задужбина Стефана Немање, још као Великог Жупана српског : 1172. год.

Осим осталих знатности, овде су мироточиве мошти Св. Симеона Стефана Немање, целокупне мошти сина му Стефана Правовенчаног краља Српског, св. Симеона, вечна кућа жупана Димитрија синовца Немањиног и т.д.

148. Манастир Жича, у округу чачанском, истој епархији, храм Вознесења Господова, — задужбина Стефана Правовенчаног краља српског 1210. год. а обновљен пок. Јаничијем (Јањом) бив. епископом, где му је и вечна кућа

149. Манастир Сретење, у истом округу и епархији — храм је Сретења Господња 2. Фебруара, — задужбина Доба Неманића, обновљен 1818 год. бив. епископом Ужичко-Крушевачким Нићифором, где му је и вечна кућа;

150. Манастир св. Тројица, у истом округу и епархији, — храм Силаз. св. Духа, св. Троице, из доба пре Неманића;

151. Манастир Благовештење, у округу Рудничком, — храм је Благовести св. Богородице, — задужбина српска још из доба Неманића;

152. Манастир Вујан, у истом округу, храм је св. Аранђела, такође из доба Неманића обновљен 1805 год.

153. Манастир Јовање, у истом округу, храм св. Јована Претече, такође задужбина српска, из доба још пре Неманића, обновљен 1848 год;

154. Манастир Никоље, у истом округу, — храм св. Николе, задужбина из доба српских деспота;

Осим Студенице, Жиче и Вујана, остали поменути манастири између планина Овчара и Каблара, кроз које се Моравица, или сада тако звана "западна" Морава, пробила, као и још 10. развалина и урвина од манастира, били су српска тако рећи последња света, или Црна, Гора, основана Деспотима, која је и својом печатњом, за време Турака, и писањем књига и т.д. одржавала православље и народност српску међу околним потлаченим српством;

155. Манастир Рача, у округу Ужичком, — храм Вознесења Господња, или Спаса, — задужбина краља Драгутина 1275 год., а обновљен 1795. год.;

156. Манастир Клисура, у истом округу и епархији, — храм св. Аранђела Михаила, — задужбина из доба краља Драгутина, а обновљен 1798 год. Више њега је, у разореном граду, црквица Преображења Господња, која је негда била женски манастир, од које је и постао овај манастир св. Аранђела;

157. Манастир Велуће, у округу крушевачком, истој епархији, као и горњи, храм Ваведења св. Богородице, задужбина Деспота Српског Јована Бранковића, а обновљен 1833. год.;

158. Манастир Наупара, у истом округу и епархији, храм Рођења св. Богородице, задужбина цара Лазара и сина му Високог Стефана, Деспота Српског;

159. Манастир Лепчински, у округу Врањском, под административном православном српском црквеном Врањском управом, храм св. Стефана Архиђакона, задужбина српска из доба Деспота Српских;

160 Манастир св. Пантелија, у истом округу и под истом духовном управом такође задужбина из доба Срп. Деспота;

161. Манастир Кацапунски, у истом округу,; и под истом духовном управом, као и горњи, храм св. Илије, задужбина српска из доба пропасти српске, кад су Турци порушили бивши огромни женски манастир Лепенац, на место његово основали своје Теће, које се још и сад види цело, а тако исто и у самотвору камену укопан бивши манастир, ћелије и, неколико цркава, под планином Преображењем;

162. Манастир Дивјански, у округу пиротском, православној српској - нишкој епархији — храм св. Димитрија, задужбина Мрљавчевића;

163. Манастир Суховски, у истом округу, и под истом духовном управом, храм Рођења, св. Богородице, задужбина Деспота српских, а обновљен пре неколико година;

164; Манастир Темски, у истом округу, а под истом духовном управом, као и горњи, — храм св. Ђурђа, задужбина српска из доба Неманића, обновљен Деспотом Српским Стефаном Високим;

165. Манастир Ржански, у истом округу, и под истом духовном управом, као и горњи, храм Рођења св. Богородице, задужбина српска из доба последњих Деспота Српских;

166. Манастир Базовички, у истом округу, и под истом духовном управом, као и горњи, храм св. Онуфрија, такође задужбина српска, из доба последњих Деспота Српских;

167. Манастир Габровац, у округу нишком, и епархији нишкој, — храм св. Духа, задужбина Стефана Душана, цара Српског, скоро обнављан;

168. Манастир Накривањски, у истом округу и епархији, — храм св. Николе задужбина српска, из доба Деспота Српских, доцније обнављан;

169. Манастир Јашунски, у истом округу и епархији, храм св. Јована Крститеља;

170. Манастир Сићевачки у истом округу и епархији, — храм Входа св. Богородице, задужбина из доба Неманића;

171. Манастир Матејевачки, у истом округу и епархији, храм св. Јована Претече, задужбина српска још пре доба Неманића;

172. Манастир Просечки, такође у истом округу и епархији, као и горњи, храм св. Николе, такође задужбина српска још из доба пре Неманића;

173. Манастир Буков, у округу и православној српској епархији Крајинској, храм св. Николе, задужбина српска из доба првих краљева српских, од лозе Немањине, а по некима краља Стефана Дечанског;

174. Манастир Вратна, у истом округу и епархији као и горњи, — храм св. Спаса, или Вознесења Господова, — такође задужбина српска из првог доба Неманића, по некима св. Владимира краља српског, — обновљен 1804. године.

175. Манастир Манастирица, у истом округу и епархији, — храм св. Спаса задужбина краља Милутина;
176. Манастир св. Тројица, у округу Књажевачком, и горњој православној срп. епархији — храм св. Спаса, задужбина краљева српских од лозе Немањине, а по некима обновљен од последњег Деспота Српског Михаила Абоговића;
177. Манастир Суводол, у истом округу и епархији, храм рођења св. Богородице, задужбина из доба Деспота Српских, обновљен 1865 год.
178. Манастир Липовац, у окр. Алексиначком и истој епархији, у којој је и горњи, — храм је Преображења Господња, — задужбина Деспота Српског Стефана Високог и брата му Вука, по учињеном неком миру између браће и мајке им 1399. год.
179. Манастир св. Роман, у истом округу и епархији, као и горњи, — храм је Велика Госпођа 15. Августа, — задужбина цара Лазара;
180. Манастир Чокешина у округу и православној српској епархији Шабачкој — храм рођења св. Богородице, задужбина Милоша Обилића, — обновљен 1832. год.;
181. Манастир Петковица, такође у истом округу и епархији, као и горњи, храм св. Петке Параскеве Српске, задужбина српска из доба Неманића;
182. Манастир Радовашница, у истом округу и епархији као и горњи, — храм св. Арханђела Михаила, — задужбина из доба Неманића, — обновљен 1799. год. а по причању из доба цара Лазара;
183. Манастир Боговађа, у истој епархији, а округу Ваљевском, — храм св. Ђурђа, — задужбина српска из доба Неманића, обнављан 1554. и 1849.год.;
184. Манастир Трноша, у истој епархији, а округу Подринском, — храм Входа св. Богородице, — задужбина Краља Српског Драгутина, жене и деце му 1270. год.
185. Манастир Раковица у округу и православној српској епархији Београдској, — храм св. Аранђела, — задужбина Неманића, — обновљен 1864. год. трошком њеног сијателства госпође Томаније Јев. Обреновића, где јој је и вечна кућа са ћерком г. Анком и зетом ћериним ђенералом М. Блазнавцем. И овај је манастир примао помоћ из братске нам православне Русије;
186. Манастир Рајиновац, у истом округу и епархији, као и горњи,—храм Рођења св. Богородице, — задужбина Душанова, по одржаној победи над Маџарима, — обновљен 1507 год.;
187. Манастир Враћевшница у округу Рудничком,— храм св. Ђурђа, — задужбина српска 1131 год., — обнављан 1860. год.;
188. Манастир Благовештење, у округу Крагујевачком у "подкриљу Штрбца," — храм Благовести, — задужбина из доба Цара Лазара 1380. год.;
189. Манастир Вољавча, у истом округу и епискупији, као и горњи, — храм св. Аранђела Михаила, — задужбина из доба краљева српских пре Немање 1050. год.

190. Манастир Драча, у истом округу и епархији, као и горњи, — задужбина из доба Неманића, — обновљен 1735. год.
191. Манастир Грнчарица, у истом округу и епархији, као и горњи, — храм св. Николе, — задужбина српска из доба Неманића, но садањи је манастир изнова сазидан 1871 год.
192. Манастир Горњак, у округу Пожаревачком, поменуте епархије, храм Ваведења св. Богородице, — задужбина српска из доба цара Лазара 1378 год.
193. Манастир Витовница, у истом округу и епархији, као и горњи, — храм Успења св. Богородице, — задужбина Краља Милутина;
194. Манастир Туман, у истом округу и епархији, као и горњи, храм св. Аранђела, — задужбина Милоша Обилића;
195. Манастир Љубостиња, у округу Јагодинском, поменуте епархије, храм Успења св. Богородице, задужбина Царице Милице, бивши женски манастир, вечна кућа њена и многих знатних госпођа и госпођица српских, по битци Косовској, бив. покалуђерених;
196. Манастир Каленић, у истом округу и епархији, као и горњи, — храм Ваведења св. Богородице, — задужбина из доба Деспота Српског Стефана Високог 1411. год., такође бивши женски манастир;
197. Манастир Јошаница у истом округу и епархији, као и горњи, — храм св. Николе, задужбина Цара Лазара;
198. Манастир Манасија, у округу Ћупријском, а поменутој епархији, — храм св. Духа (сашестије св. Духа), — задужбина Деспота Стефана Високог и вечна кућа истога;
199. Манастир Раваница, у истом округу и епархији, — храм Спасов, (Вазнесења Господња), — задужбина Цара Лазара, и бивша му вечна кућа,
200. Манастир св. Петка, у истом округу и епархији, као и горњи, — храм св. Петке Параскеве Српске, — задужбина српска из доба пре Неманића, — обновљен 1767. год.
201. Манастир Миљков, у истом округу и епархији, као и горњи — храм, Ваведења св. Богородице, — задужбина српска из доба Деспота Српских, такође бив. женски манастир, — обновљен 1856. године.

Ја овде нисам напоменуо још стотинама бивших српских манастира, који су, или сада са свим опустели, због немања калуђера, или у кнежевинама, обраћени у мирске ЦРКВЕ као и у Правој (старој) Србији, што је Никољача у Новопазарској нахији, храм св. Николе, задужбина краља српског Михаила. који је био пре Немање. Дољачки бив. манастир и још многи други па све и сада још постојеће незнатније манастире којих има најмање у свима српским земљама још преко 50 нисам напоменуо, што немогах, за време писљења овог чланчића за 2 дана и 1 ноћ, тражити и претурати по мојим путничким прибелешкама.

Калуђери су дакле наши, помоћу нашег јадног и кукавног препаћеничког народа српског, очували нам до данас и предали нам тековину наших праотаца у махом дивним и сада недостижним грађевинама, створеним рукама српским, српским рукотворинама, осим цркава, које су такође помагали, непоменув још многе манастире, који су сада, или метоси, као Гориоча

итд. или већ са свим изумиру; очували су нам дакле до данас и предали у руке данашњег српског поколења најмање 250 манастира.

Нека се узме да сваки тај манастир не стоји више до по 30.000 дук. цес.; а има их који се не могу направити ни са 5-600 хиљ. па и милијун дуката, као што су Високи Дечани и т.д. излази: да је калуђерство предало нам у наше данашње руке, нашег овог народњег кола, или појаса, преко 7,500.000 дук.цес. или преко 90,000.000 динара, а све је то могло пропасти и уништити се, као што је, по мом доста верном и најприближнијем рачуну, до сада пропало, у свима српским земљама, лежи у развалинама и урвинама, а и траговима ових, преко 50.000 бивших српских цркава и манастира, бив. српских разних богомоља, и преко 24.000 градина, — дакле око 100.000 разних српских грађевина, кад се у ове узму и остале бивше државне и општенародне зграде, које кад би се само са по 30.000 дук. цес. свака оцениле, излази: да су нам Турци, Немци и Маџари, Млечићи, римокатолици Хрвати и браћа Блгари, уништили наше народне тековине. преко 3.000,000.000 дук. цес.

Па не треба ли бити благодаран онима, који су били: и живи паљени, и сечени, и разно мучени, и гоњени, злостављани и т.д. само да очувају ма што год од дивне и свете, божанствене и величанствене бивше духовне тековине српске, који нам очуваше и ово мало што заостаде; није ли то чудо, како могоше и умеше и ово оволико сачувати да остане од оног оноликог и огромног свеуништења.

Наравна је ствар, да ће се ово нашим назови књижевницима српским, јер су они у одећи српског језика, књижевници и писци, пре свију и свакога, но српски, учинити и чудним; и смешним и невероватним и претераним, - а ја држим, на основу дата и саме ствари, још и недотераним.

Они више знају колико годишње у којој европској држави напечата се књига, новина и т.д., па чак и огласа, позивница, посетница (визиткартица) и т.д. него колико има у Београду, под њиховим носом, урвина и развалина, од бивших разних грађевина српских, — те и урвине, од бивших дворова Деспота Стефана Високог, зваху некаква принца Евгенија и т.д., — наравна је ствар, да је све горње лакше знати кад им се готово, странцима, а и у њиховим израђеним статистикама и чланцима, поднесе под нос, а ово своје ваља устати, обићи, видети, испитати и т.д.

Много је лакша ствар у нашим скупштинама заразвикати се и завапијати велијим гласом, да се укину манастири да се одмах сведу у неке историјске, да се изживи калуђерство и т.д. него готове, читаве, исконима очуване, дивне и непостижне само сада оправљати, поправљати и т.д.: лакше је растурити и утаманити им, вековима, гладним телесима, сузама српским, крвљу и паћеничким и мученичким костима српског народа, очувана и предата нам у аманет, и она мала и незнатна имања, него и тиснућни делић одвојити од наших садањих свепрождирућих и свеутамањујућих наслада и прождрљивости: наравна је ствар, да нам садања средства не подмирују наше оволике силне и многе потребе, јер су наши стомаци постали ништа мање ни више, но дневна четвртоаковчад самог пива, попив дневно по 10—15, а има испибокалића, јунака који попију и повише чаша; постали амбари свесветских јестивних и сировинских и прерађевинских градива и т.д. па не би лоше било, кад би сву нашу пажњу и збиљу, сву нашу радњу и постижења цели ове, светрпавања у уста и пропуштања кроз себе, бар у неколико подмирили и тим "безплодним" манастирским имањима, свев најпре ове и оволике силне "прождираче", (наше садање надтичаре) калуђере у неке "историјске манастире па кад их тамо понестане, кад тамо ови затекавши се изумру, а другим недамо калуђерити се, јер су нам, као што рекох надтицаоци (конкуренти) у овим историјским манастирима, ондах и ове да уништимо и пропустимо кроз своја, овако њежња и благородна свепрождирућа и преваривајућа, умна и узвишена телеса, скупља и од телеса свију Краљева и Царева, па чак и Султана. Кацика и Раца, Шахова и Богдихана итд.

А који су нам то господо историјски манастири, а који опет неисторијски? — Зар они нису сви историјски, зар они нису сви из старине, зар их има и таквих, који немају своју прошлост, зар они нису, сви без икакве разлике део нераздвојног организма наше српске народности? —

Одрицајући им прошлост, а са овом разуме се у исто време и историју, јер је историја прошлост, а прошлост историја, одричете је и народу српском, а са овим и самим себи: и тиме доводите најстарију у свету, или бар Европи (да попустим, да вам већ једном угодим) најдичнију и најзоритију, најчовечнију и развитију, најмилију и слађу, најплеменитију; благороднију и савршенију, народност српску, на ступањ породе печурака: то баш и хоће странци, да смо ми "тиква без корена" којом ваља; да умложе, облагороде е улепшају своје народности, осиле и обогате своје државе и т.д.

Ако у данашњим нашим манастирима има неодговарања целима, за које су, као што тога има, не само у калуђерству, но и у сваком друштву, стању, положају, реду, па биће ваљда и у сали "Црвеног крста," међу тако званим "оцима отачаства" ако их заиста има, што ја сам неодричем, него још и тврдим и више од "отаца отачаства", као што тога има и од више и свуда, па биће ваљда и у сали "Црвеног Крста" нису они по друштво, у коме су, и из кога су, криви: место чупања, са неколико струка корова; и утамањивања. користног и хранећег нас биља; није ли боље коров уништити, а благородно биље тиме самим још више ојачати и укрепити? Нећете ли то господо, а ви утаманите гвожђе и челик, јер видите може вам шкодити, може вас, посећи, убити, а као пушка и топ и разнети; утаманите злато, јер може кога, па ма он где био, саблазнити; утаманите ватру и т.д.

Јер може опржити, спалити и т.д., утаманите брак, јер се морају брачни бринуте и старати о породу, а и родити разбојника, лопова; паликућу и т.д. утаманите и зграде јер их могу олује над главама људским порушити и т.д., исеците свима људима језике јер их има знате и таквих да свашта и о сваком зборе и говоре; извадите им мозгове, јер их има криво насађених и т.д. али свим тим нећете баш нимало помоћи људству. Држим да и није задатак "отаца отачине" у сали "Црвеног Крста" да руше и утамањују вековима, постојавше него да поправљају и исправљају, дотерују, одобравају, улепшавају, доводе у сугласност садањости, а у корист будућности и спасу српске државе и народности, опстанка српства и као народа, и засебне државе и т.д. Иде ли се оваквим поступком, према манастирима, наведеном, нека се мало размисле па сами себи одговоре?

Доведите манастире, у место њиховог уништења, да потпуно одговарају својим целима, ради којих су и установљени; учините, да се и сада у њима: развија живопис, — али су нам место светих слика, сад милије аустромаџарских чивута свесветске "Каролине, Маролине, Зоре, Европе, Америке" и т.д. — да се у њима печатају разне књиге. — нама су сада милији Француски и других народности измет људства; романи. — но збиља и поука, основана на божанственој истини и философији и т.д. да се у њима изучавају сви занати, вештине, уметности и т.д. — а ко ће онда бистрити политику код "Коларца" и "Краља" уз дрљкање милих и изображених арфонискиња: — учините, да су они узор производа наших, — а ко би онда испијао пиво код "Вајферта" и "Хајдук Вељка" уз миловучну песму њежних (као швајцарске краве) и окретних (као гостиварске магарике.) културтрегерскиња да су они место узора прерађевина наших — а ко ли би тада искусивао сласти бифтека код "Пашоне" и француских котлета код "Гашпара", "Пероле" и осталих уз канканску преставу гласоумиљатих и лепомилувучних, као скопљанских биволица у Вардару, тинглтанглеркиња, а према којима су српкиње, као сваке омолошке мечке и т.д.: учините, да су они опет расадници знања и вештина а не да се ови ваши све и сва "из прека" па чак и Немице, Маџарице, Чивутке (ако их има) пиљарице земунске и т. д. боље, благородније и просвећеније од свега шумадиског и уопште српског — па ћете господо видети тада српство, и Србију, силу, моћ и славу српску.

А, ако и даље продужимо ову нашу највећу образованост, науку и знање, којом смо премашили и Цигане, па чак и пиљарице суседне нам вароши, о којима грчки писци још у 10 веку кажу, да су грчке војнике, обседавајући Земун, дотле нигде нечувено гадно грдиле и т.д. те један

другог, а сви скупа све, учинимо црње и од Арапа: ондах знајте, не само, да ће наши калуђери бити гори и црњи, но што су, да ће се: презрени, увређени, од својих сопствених и рођених, као већ сада, под утицајем туђина и изкорениоца српства, римокатолика, Маџара, Немаца, браће нам Хрвата и т.д. у Србији под Аустро-Угарском, наслањати на ове; него ћемо и ми сви, овако изгрдив сви свакога и сваки све, само викајући и грдећи рушећи, и непоправљајући, — бити још гори и црњи и од Цигана и оних наших пиљарица, којима су грчки војници, по нарочитим наредбама бившег им ту императора, одговарали стрелама потревљаним и забаданим где не треба, те се једва тада ућутале.

Ја дакле не знам, који би то од наших манастира били историјски, а који не, који би то манастири остали, а који не, кад они сви потпунце и припадају историји, а у једној су и истој цели сви подједнако основани: да очувају веру, народност српску и врлине српске, да образују, облагороде, просвете и узвисе народ српски, да му покажу пут бољој срећи и напретку, да га очовече овде на земљи и уведу у рај горе на небу и т.д. — нека ми се дакле каже, у ком манастиру српском, у Србији од изнад Калоче па до иза Солуна, од Јадранског мора па до Марице, осим наведеног и још многог ненаведеног, у смислу горњем, стоји друкчије написано, у коме се уопште, друкчије ради, па ћу ја први подићи пијук да га оборим и порушим?

Нека ми се каже, да тако што постоји, бар у оним многим и силним српским манастирима, подигнутим српским рукама, трудом и знојем бивших Срба у дан. Румунији, и сада већ скоро сасвим порумљавајућих се у Малој Влашкој и т.д. о којима ни реч не поменух, као и оним, многим и силним бившим православним српским, а сада већ поримокатоличеним, манастирима српским у Србији под Аус.-Уг. и т.д.: нека ми се каже. у којима се и од њих, осим утамањивања народности српске, под видом утамањивања православља, проповеда неморал, па хајд да их, овако заједнички и укупним силама, опет повратимо у лоно српског православља, а не и ово мало, што их имамо, утаманимо, уништимо и отуђимо?

Та, за Бога милога! није ли то и племенитије и човечније, и узвишеније, и славније и благородније, и дивније и чудније, и корисније и спасоносније и т.д. повратити оно што је отето од иас, но рушити и уништити оно, што је још у нашим рукама и наше сопствено, — оно бар, ваља да имају српски јунаци и ратници у садањој сали "Црвеног Крста," — порушити и уништити оно, из чега излази пропаст и уништење, наше свете вере и народности српске па макар то некада и било српско, или бар опет повратити српству, него оно, из чега излазе молитве о спасењу наших душа, што нам је крајња и последња нада и утеха и за овај и онај свет?

Промислимо се мало господо, нехитајте, имаћете времена и за ово питање, посвршавајте млога преча посла, око њива. и торова. браника и увратина стрњика и утрина испуста и попаша и т.д. па ондах решите, а не онако; на "ала ху"! што наш народ каже.

Из свега изгледа, или да ми нисмо баш они прави и истинити потомци и прауници наших личних и непостижних предака, који брањаху веру и народност српску, државу и моћ српску, и петрахиљом, и стрелом, и мачем, еванђељем, и светим путиром и државним знамењем српским, и градом и манастиром српским: те где год беше, пограничних, и у позадности граница, манастира, ту бијаше и градова: они су знали и појимили, да има и таквих народности, без стида и срама, без образа и поштења такве стоке божије без репа, да је не можеш никако светим еванђељем и петрахиљем уразумити и образумити, обобразити и учовечити, и бар од све муке довести на најнижи ступањ човечији, да бар не вређају туђу сопственост, убеђења и осетљивост, а о поштовању и уважању нико им и не тражи никаквог рачуна те да се морају, као и свака божија стока и живина, само с разликом од све ове што је, без репа, мотком и тојагом одбијати од себе и свога и образумљивати.

Сваки посао господо, који се смисли већ урадити, што се брже сврши и тачније изврши, то је боље; они, који су за уништење наших православних српских манастира, као последовачи већ ранијих уништиоца, (дакле нису први и није то њихова властита и прва мисао, нису они измислили тај манастирски барут, но други:) нека узму пример оних,

по којима се, у овом питању, управљају: нека извуку топове, као оно Римокатолици Мљечићи, што су, под именом куге, отровав најпре неколико православних српских калуђера, у манастиру св. Аранђела на Превлаци у области Србије званој Далмацији, задужбини краља српског Легета, овај, не само до основа топовима, порушили: него и 74. калуђера, у њему бивша, развалинама тим и својим топовима умрцварили.

А гле куд ја одох чак на крај Србије и њену област Далмацију, кад имамо примера овде ближе у суседству, у Србији под Аустро-Угарском, у области Бачкој у уништењу једног, по десетинама манастира српских, који се сада обележавају на мапама под именом: Манштора, Маноштора, Манаштира., Моностора, Бат. Монстора и т.д., те ваља тако и ове наше, кад их уништимо, записати на мапама, то је дивно и племенито, то је по европски и цивилизаторски, ваља се у извршењу овог историјског дела особито угледати, на тај начин свршен, код сада тако званог Манштором, код Калоче, који су римокатолици Маџари, не само у прошлом веку, отели од православних Срба, обрнув га у свој Костјол (манастир), него, калуђере му, слуге, и све затекавше се у њему православне Србе, тојагама и моткама, као бсне кучиће и првоштенце, олако бегājuће и молеће се Богу, пред светим дверима и на манастирским земљама, потукли и помрцварили.

Но пре уништења манастира, ваља, високомудра господа у сали "Црвеног крста", да реше ова два врло ситна и незначајна питања, и то :

1. Шта ће се, и како, учинити са манастирским имањима ? —

2. И особито, какав ће се друштвени лек наћи, да већ више не може и не сме бити калуђерства т. ј, да не може више бити несреће у људи ? —

Ја, као некадашњи правник нашег Лицеја и ученик у њему бивших наших најбољих тада правника професора, а и као ученик Московског универзитета, скромно и слабо-пааметно, немоћно -правнички, држим: да би се са разбојничком отмицом манастирских имања, учинило највеће и нечовечије насиље, највећа на свету не само повреда права, него највеће и нечовечије, нечувеније и безобразније, насиље савести и принципа, које је теже и горе од насиља и разбојништва, над стварностима, насиље и безакоње и то још над онима који помреше и та имања оставише манастирима, да их ови, не једу и уништавају, но само приходе њихове употребљавају на верозаконску, васпитну страну народа српског.

Насиље и безчовечност ова је тим још већа, што оних већ међу живима нема, који та имања дадоше манастирима, на гирњу цел; те да сада, при овом грабцу и разбојничкој отмици, учине, са истима, други какав распоред, или их даду својим потомцима, којима и припадају, ако их има.

Оставив тако и на горњу цел своја имања, они су се уздали у бивши народ, из кога су, у бившу државу српску из које су, у тадање и будуће владоце српске, као једине не само преставнике народа и државе српске, него и њихових (ових већ помрлих) воља, савести и праваца, да по завештања њихова невредиме одржати и очувати у оној цели и правцу, којој су, и одређена, иначе би их, за живота; пофућкали и појели, ако нису имали коме да оставе; па су и сами свети и непостижни Цареви и Краљеви, не само своје задужбине, него и дата им имања, предавали у руке саме државе српске и њених потоњих Владоца. што је чињено на скупљеним Државним Скупштинама и Саборима, као што видимо и у Хрисовуљама Дечанским, које сам обелоданио, да је и св. краљ Дечански као владајући краљ, направив Високе Дечане, и дав им имања, све то поднео на утврђење Српској Државној Скупштини Српској Држави и Народу, преко ових будућим поколењима Народа Српског, његовим Владоцима и т.д., — и ја држим, да се неби могло наћи Владоца хришћанског, који би, као преставник државе и народа, као бранич и заштитник последње воље својих иредака, тако олако и брзо, без неодклониме нужде и потребе, опстанка, народњег, овакав закључак људи, па ма он био и правника и филозофа, каквих је

одиста и сувише у нашој скупштини, у сали "Црвеног крста" у Београду, могао и хтео озаконити и потврдити.

Но да се овде силом околности и стицајем догађајних расположења. и примени и употреби онај народни философски закључак и сушта истина: "сила Бога не моли", па да се све то баш и изврши, најпре, макар и над неким непостојећим нигде у свсту, но само у неким пренаученим главама, наших садањих "отаца отаџбине" у дворани "Црвеног Крста" "неисторијским манастирима", па макар после и над оним "историјским", што је са свим у свом месгу. (логично); али шта ће се онда са онима над којима се не може телесно утицати, што се не може рушити и уништавати. јер није телесно, јер је то правац и убеђење; шта ће се са идејом калуђерства; или удалења од света, па ма лица та и не била у мантијама и под камилавкама. Куд ће се, и шта ће се, са онима, који су паметни, нису суманути. шенути, луди, бесомучни, горопадни, и т.д. те да се у луднице затвор, који, опробав све начине и сва средства у друштву и животу, ударив свуда на отпоре и т.д. бегају од тога света и друштва, собом престављају опет идеју, коју и калуђерство, па макар, као што рекох, и не били у расама и под камилавкама, макар били у панталонама и капутима, као мој бивши у Лицеју, врли и честити, научени и прави и истинити Србин и родољуб српски, професор пок. Срђе Николић; доктор Ребрић и т.д.; макар били у војним мундирима и са сабљама о бедрима, као пок. пуковник Хранисављевић; макар били у антеријама, чакширама, кошуљама, гаћама, гуљићима, кожусима и т.д. каквих сваки дан и свуда виђамо ?

Осим, своје друштвене стране; калуђерство има и своје философске, што ће ваљда бар знати филозофи скупштинари, и: што је друшено развијеније; што су средства за живот, тежа; што су потребе веће: што је ове теже подмиривати и т. д. биће и више људи, који су сва своја средства изцрпели, све своје начине, за живот, окушали, па свуда ударили на јаке и неодолиме отпоре, свуда били, што се у народу каже : "несрећни"; па ће, са тога, бегати од света и друштва; тражити себи утехе и спаса у спреми за онај свет, избегавајући овај и т.д. а то и јесте идеја калуђерства.

Само дивљаци Полинезије, острова јој и т.д., који ударив један на другог, побију се, јачи остану на разбојишту, док оне убијене, онако некуване и непечене, пресне, не поједу , — наши Цигани, и сви дивљи и чергарећи народи, немају те установе, коју смо ми крстили и назвали калуђерством, нити је и могу имати, јер су они прелаз од животиње људима, па наравна је ствар, и животиње немају.

Што год је народ развијенији, богатији, што су му саобраћаји чешћи, што је гушће насељен и т.д. па ма које он био вере и народности, у њему ће све више и више бивати калуђерства, које нико није у стању укинути и уништити; јер та установа постаје у сљед друштвеног развитка; они пак, у чијим је рукама судба ког народа показале се само велики и мудри, ако ову установу употребе на корист народа, из кога су, државе, у којој су, и владоаца, под којим су, и не допусте, да она бескорисно, па још и на грдну и неоцениму штету друштва, народа, државе, опстане.

Ко хоће да уништи идеју калуђерства, ваља пре тога, да уништи идеју о несрећи људској; ваља да уништи несрећу из људи, народа и држава. Који је дакле тај, на овој земљи, који ће то из света истерати и у народима уништити, па да га не само подигнемо на највећи ступањ државни и свесветски, него да га још и обоготворимо? — Ако је то садања наша скупштина, у сали "Црвеног Крста" у Београду, или ма где у кнежевини Србији, па макар и Митдад пашиној у Нишу и т.д. нека то ма и у тисућни део делом потврди, па ћемо је сместити, не само у садање манастире, па макар и обоје, (и "историјске", и "неисториске") или, ако јој је баш воља само у "историјске", место садањих калуђера, него над ове, и новоподигнути се имајуће, узвисити у облаку тројезраку, над манастирске висоте, подигнути им и узвисити станове и тиха прибежишта.

О пак целисходности и корисности овог уништења манастира и калуђерства, не само док смо овако раскомадани и поцепани, и државном, и духовном, управом, но и после обојег уједињења, оснажења, омоћења и т.д. ја нећу ни да говорим, јер сматрам, као што се из горњега

види, овај посао и као глуп и неостварим, и као несрећан и утамањујући нашу веру и народност, — наш опстанак као српског народа на земљи. Што рекох веру, то је с тога, јер је се наша православна вера, тако, са народношћу нашом српском, слила и ујединила, да је једно без другог и немислимо, и да једно без другог, у потпуној целипи својој, са свим и никако не могу опстати, као душа без тела, и ово без душе.

Поговор

Кад је се свршио овај мој чланчић, написан, као што је већ напоменуто, за 2 дана и једну ноћ, у "Истоку", дознао сам, а и писали су ми, са многих. страна, да се, исти приписује Митрополиту Кнежевине Србије. г. Михајилу, као да га је он писао.

Ја не само одбијам то, него и недопуштам, да је од мене, не само г. Митрополит наш, но и сва четири Васионска Патријарха, православнији; нити су само они обвезани знати и чувати нашу православну веру, па је тек, као бојаги, нама ваљда, за покоју царицу. као Рим-Папе давати. Они су само вршиоци треба верених и својим вршењем истих посредници између нас и св. Троице. Тако исто одбијам, да су само они очували веру. Веру је с њима заједно народ очувао, а они оне обреде. С тога сам и приморан да овде, још само једном иставим своје име, па и принадлежности му, што одвећ нерадо, и с тешком муком и досадом, чиним, и то само с тога, што неки невероваху, мом потпису испод овог чланчића у "Истоку": па, наводећи: да у том чланчићу не само г. Митрополитовог, но, као и у свима мојим делима, нема нигде и ништа туђег; све је моје сопствено, само што је велики део оних светаца узет из књиге Митрополита Филарета "Јужни свеци".

Ако дакле има какав други Милош Стефанов Милојевић свршени наш, у бив. Лицеју у Београду, правник, бив. студент Императорско Московског университета у Москви, дејствителни члан императорског друштва "Љубитеља јестаствознања" у Москви, у одсецима му: Археолошком, антрополошком и етнографском; дејствителни члан Српског ученог друштва у Београду, у одсецима му Државно-историском и филолошком; почасни члан дружине "Подринске слоге"; почасни члан градских општина: Прокупља, Врање, Куршумлије и Ниша; почасни члан општине: Крушачко-Сечаничке, у срезу Добричком окр. Топличком; почасни члан општина: Драгушке, Велико-Планске и Кончићске, у срезу Прокупљанском округа Топличком; притежаоц: двеју бронзаних медаља, за састав и археолошко-антрополошке старине, награђен, друштвом у "Љубитеља јестаствознања" у Москви 1867 год.; Сребрне и златне медаље "за храброст": и Таковског крста „V. IV. и III. степена: Златне медаље "За ревносну службу" Ратне, споменице"; одличја друштва "Црвеног крста" Црвени крст : командерског великог крста: "Румунске звезде"; бивши Командант Моравско-Добричког Добровољачко-ушашког кора 1876 год. у Добричу бивши Командант Добровољачко-Ушашког Рашко-Ибарског кора 1876./77. бивши и бивши Командант Дежевског-Ибарског ушашког кора 1877./78. и бивши Почасни пешадиски капетан I, кл, Професор II. у Гимназији Београдској и Заступник управника у бивш. II. од Богословије; — онда је за цели тај, па ма он својим именом заклањао списе г. Митрополита Михаила, и онда му на час овај ништави чланчић. А ако таквог нема, ваљда ће се неки смилovati, те ми овакав мали и ништавни новинарски чланчић, који се напише за 2 дана и једну ноћ, милостиво изволети поклонити, подарити и у сопственост моју уступити.

У Београду 12 Августа 1881 год.

М. С. Милојевић.